

Aanduiding van ankerplaats 'Maasvallei tussen Maaseik en Maasmechelen'

Code: APL011

1. Benaming van de ankerplaats + ligging

Maasvallei tussen Maaseik en Maasmechelen te Maaseik (Maaseik), Dilsen-Stokkem (Elen, Rotem, Dilsen, Stokkem) en Maasmechelen (Meeswijk, Leut, Vucht, Maasmechelen), provincie Limburg

Oppervlakte: 1905 ha

2. Een aflijning van de ankerplaats op schaal 1/25.000 die de grenzen ervan aangeeft

Zie kaart 'aanduiding van de ankerplaats'

3. nummer ankerplaats uit landschapsatlas

A70024 (samenvoeging A70024 en A70044)

4. Situering

Situering in ruimere omgeving

De ankerplaats ligt in de Maasvallei tussen Maasmechelen en Maaseik. De Maasvallei is hier zeer gaaf met nog diverse oude meanders zichtbaar in het (micro)reliëf en als beken. Vooral de uiterwaarden, begrensd door dijken, vormen een op Vlaams niveau uniek landschap. De bebouwing is geconcentreerd in dorpen die ontstonden aan oude Maasmeanders. Binnen de ankerplaats liggen enkele oude hoeves en gehuchten, evenals kastelen.

De grens van de ankerplaats is aan de oostzijde zeer duidelijk, dit is de Maas die tevens de grens tussen België en Nederland vormt. Aan de westzijde ligt een reeks dorpskernen, alle ontstaan aan de oude meanders. Deze dorpskernen vormen de westgrens. Enkel de historische kernen werden opgenomen, wanneer ze bouwkundige erfgoedwaarde hebben en waar ze een gave overgang vormen met het open landbouwgebied.

Aan de noordzijde wordt de grens gevormd door de zuid-oostelijke ringweg rond Maaseik (Koning Boudewijnlaan). In het zuiden vormt de Weg naar Geneuth, dicht tegen de E314, de grens.

Relatie met andere ankerplaatsen

In de Maasvallei liggen nog een viertal andere ankerplaatsen die alle landschappelijk en inhoudelijk niet aansluiten bij deze ankerplaats:

- A70007, Oud-Rekem
- A70048, Kasteel van Hocht en Hochterbampd
- A70018, Kanne en plateau van Caestert
- A70029, Vijverbroek

Op en onderaan het plateau ten westen liggen nog diverse andere ankerplaatsen. Deze worden van het beoogde deel van de Maasvallei gescheiden door de Rijksweg (N78) en de bebouwing in de tussenliggende zone.

Beschermde objecten

Archeologische monumenten (A)

nihil

Landschappen (L)

Maaseik (Maaseik), De Sloot (L, DL0140-OL000089, 18.03.74)

Maasmechelen (Leut, Meeswijk), kasteel Vilain XIII en park (L, DL0114-OL002636, 13.08.53)

Maasmechelen (Leut, Meeswijk), park Vilain XIII (uitbreiding) (L, DL0340-OL000029, 24.04.91)

Monumenten (M), stadsgezichten (S) en dorpsgezichten (D)

Dilsen-Stokkem (Elen), windmolen De Hoop met opslagplaats (M, DL0177-OL000933, 21.02.78)

Dilsen-Stokkem (Elen), omgeving windmolen De Hoop (D, DL0177-OL000934, 21.02.78)

Dilsen-Stokkem (Elen), voormalig laathof Kapelhof (M, DL2274-OL001842, 09-06-2004)

Dilsen-Stokkem (Elen), kapel OLV van Rust (M, DL2274-OL001843, 09-06-2004)

Dilsen-Stokkem (Rotem), zogenaamde Kesselshoeve (M, DL 2279-OL001849, 30-04-2004)

Dilsen-Stokkem (Rotem), gietijzeren pomp, Kempenstraat (M, DL2278-OL001848, 30-04-2004)

Dilsen-Stokkem (Rotem), Verschuylenhof en omgeving (M, DL2240- OL001683, 25.06.02)

Dilsen-Stokkem (Rotem), kasteel Ommerstein en aanhorigheden (M, DL 2240-OL001682, 25.06.02)

Dilsen-Stokkem (Dilsen), kerktoeren, kerkhofmuur en vml. kapelaniij (M, DL 346-OL001308, 14.12.92)

Dilsen-Stokkem (Dilsen), omgeving kerktoeren en vml. kapelaniij (D, DL 346-OL001109, 14.12.92)

Dilsen-Stokkem (Dilsen), zogenaamd Hooghuys (M, DL 2263-OL001829, 30-04-2004)

Dilsen-Stokkem (Stokkem), kapel OLV Zeven Smarten, Boyen (M, DL2282-OL001853, 30-04-2004)

Dilsen-Stokkem (Stokkem), aarden wal Op Het Kasteel - stad (M, DL 2074-OL001084, 01.10.98)

Dilsen-Stokkem (Stokkem), burchtresten in park van kasteel (M, DL2283-OL001854, 17-06-2004)

Maasmechelen (Meeswijk), smidse met bijhorende uitrusting (M, DL2293-OL001861, 12.12.2002)

Maasmechelen (Leut), houten windmolen Nieuw Leven (M, DL0083-OL000037, 31.12.45)

Maasmechelen (Leut), kasteel Vilain XIII, dienstgebouwen en hek (M, DL0331-OL000495, 07.12.87)

Maasmechelen (Leut), Sint-Pieterskerk (M, DL2036-OL000116, 05.07.96)

Maasmechelen (Leut), pastorie (M, DL2036-OL000117, 05.07.96)

Maasmechelen (Leut), school- en gemeentehuis (M, DL2036-OL000118, 05.07.96)

Maasmechelen (Leut), dorpspomp met drie lindebomen (M, DL2036-OL000119, 05.07.96)

Maasmechelen (Leut), voormalige brouwerij en herberg Paenhuis (M, DL2036-OL000120, 05.07.96)

Maasmechelen (Leut), kerkhof met aanhorigheden en boom (M, DL 2036-OL000121, 05.07.96)

Maasmechelen (Leut), dorpsplein (D, DL2036-OL000122, 05.07.96)

Andere types van beschermingen en statuten

Gewestplanbestemmingen

Op basis van het koninklijk besluit van 01/09/1980 houdende vaststelling van het gewestplan Limburgs Maasland en de besluiten van de Vlaamse Executieve, resp. de Vlaamse regering van 10/07/1991, 07/10/1992, 01/12/1993, 18/05/1994, 14/09/1994, 01/06/1995, 28/04/1998, 28/04/2000, 18/05/2001 en 13/07/2001 tot aanvulling of gedeeltelijke vaststelling van dit plan gelden de volgende bestemmingen, al dan niet in samenhang : aan te leggen of bestaande leidingstraten, agrarische gebieden, agrarische gebieden met ecologisch belang, gebieden met culturele, historische en/of esthetische waarde, gebieden voor dagrecreatie, gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen, groengebieden, landschappelijk waardevolle gebieden, natuurgebieden, natuurgebieden met wetenschappelijke waarde of natuurresevaten, ontginningsgebieden met nabestemming natuurontwikkeling, overstromingsgebieden, parkgebieden, waterwegen, waterwinningsgebieden, woongebieden, woongebieden met een landelijk karakter, zone voor natuurontwikkeling.

Herbevestigde agrarische gebieden

De ankerplaats bevat herbevestigd agrarisch gebied, deel van het Landbouwgebied van Maaseik tot Stokkem (HAG 10) en het Landbouwgebied van Stokkem tot Eisden (HAG 11) (BVR 12/12/2008).

VEN/IVON (Vlaams Ecologisch Netwerk/Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk)

De ankerplaats bevat delen van de Grote Eenheid Natuur Grensmaas Noord (nr. 416_1), de

gelijknamige Grote Eenheid Natuur in Ontwikkeling en de Grote Eenheid Natuur Grensmaas Zuid (nr. 416_2), in voege getreden op 30/04/2004 resp. 31/10/2003.

Speciale Europese Beschermingszones (SBZ) - habitatrichtlijngebied :

De ankerplaats bevat delen van het habitatrichtlijngebied Uiterwaarden langs de Limburgse Maas en Vijverbroek.

Speciale Europese Beschermingszones (SBZ) – vogelrichtlijngebied

nihil

Bos- en natuurreservaten

In en/of in de omgeving van de ankerplaats liggen van noord naar zuid de volgende reservaatprojecten (bos- en natuurreservaten) : Maasweerden-Bichterweerd (Natuurpunt, Maaseik/Dilsen-Stokkem), Zanderbeek (ANB, Maaseik/Dilsen-Stokkem), Dal van de Grensmaas (Dilsen-Stokkem/Maasmechelen, Limburgs Landschap) bestaande uit de deelgebieden Negenoord-Kerkeweerd (Dilsen-Stokkem) en Mazenhoven (Maasmechelen), Kraaienbos (ANB, Maasmechelen), Maaswinkel (Natuurpunt, Maasmechelen).

Statuut waterlopen

Op basis van de Vlaamse Hydrografische Atlas behoort het gebied tot het hydrografisch bekken van de Maas (bevaarbare waterweg) met volgende beken en zijbeken (onbevaarbare waterwegen) :

- Zanderbeek of Diepbeek (2de categorie), Pastoorsdijkslossing (2de categorie, niet geklasseerd), Smaalbemdebeek (3de categorie, niet geklasseerd), Ganzenkotbeek (niet geklasseerd)
- Rozenboomgaardbeek of Tapbeek (niet geklasseerd)
- Kogbeek (2de en 3de categorie), Sourveldbeek (3de categorie)
- Vrietselbeek of Breusbeek (2de categorie), Fransenbeek (3de categorie)
- Rachelsbeek en/of Oude Maas (2de categorie, niet geklasseerd; alle zijbeken in het afwateringsgebied van de Rachelsbeek staan eveneens als Rachelsbeek aangeduid)
- Langbroeksbeek (2de categorie, 3de categorie, niet geklasseerd)
- Kikbeek (2de categorie)
- verschillende in de atlas opgenomen naamloze waterlopen (niet geklasseerd)

Waterbeheer

De omgeving van Eisden-Meeswijk is aangeduid als een beschermingszone voor grondwaterwinning. Het merendeel van de ankerplaats is bovendien effectief en/of mogelijk overstromingsgebied.

5. Omschrijving

Fysische geografie

De ankerplaats bevindt zich grotendeels in de **alluviale vlakte van de Maas**, tegen de Nederlandse grens, tussen Maaseik en Maasmechelen. Vrijwel nergens is een landschap en zijn bewoners zodanig bepaald geworden door het doen en laten van de Maas als in het smalle overstromingsgebied langs de rivier. In geomorfologisch, bodemkundig en hydrografisch opzicht is de alluviale vlakte van de Maas een zeldzaam gegeven in Vlaanderen omdat een aantal natuurlijke processen (overstroming, erosie, geulvorming, sedimentatie enz.) er steeds vrij ongestoord konden verlopen. Talrijke verlaten Maasarmen getuigen nog van deze evolutie. Ook thans droge geulen zijn in het landschap veelal vlot herkenbaar. De westelijke limiet van deze Holocene overstromingsvlakte is morfologisch duidelijk merkbaar en wordt gevormd door (steil)randen zowel als de (stoot)oevers van een aantal oude meanderbochten.

Tijdens het Tertiair was de Maas een bijrivier van de Rijn en liep ze niet in de huidige richting, maar van Luik richting Aken. In deze periode waren er diverse tektonische verzakkingen in een brede strook tussen Den Haag en Bonn. Langs noordwest-zuidoostelijke richting lagen verschillende "blokken" die ten opzichte van elkaar verzakten, waardoor bepaalde oppervlaktes hoger kwamen te liggen dan andere. Als gevolg van één van deze verzakkingen verlegde de Maas zich in zijn huidige richting. Tijdens het Quartair kenmerkte de rivier zich door afwisselende erosie- en sedimentatiefasen. Tijdens de ijstijden was het een vlechtende rivier met enorme debietschommelingen en wisselende lading; de rivier vulde haar eigen valleibodem op met vooral grind, maar ook zand en soms klei. Nadien, tijdens de warmere periodes, was erosie overwegend waardoor de rivier zichzelf in de valleibodem insneed. Dit resulteerde in de vorming van een terrassenlandschap waarin relatief vlakke reliëfeenheden, de rivierterrassen, door steilranden van elkaar gescheiden zijn. Zowel het hoofdterras (Kempisch Plateau) als de laagterrassen worden vervolgens gekenmerkt door eolische dekzanden (droog zand), de alluviale vlakte door droge tot matig droge zandleembodems zonder profielontwikkeling. In de voormalige meanders is de zandleembodem vochtig tot nat.

De randen van de laagterrassen liggen veelal ter hoogte van de N78, sommige zijn thans opgehoogd en bebouwd. De overgang tussen beide zijden is bruusk, hetgeen zich landschappelijk uit, zoals door sommige auteurs aangegeven, in het onderscheid tussen de Maaslandse Kempen enerzijds en de alluviale vlakte van het Maasland anderzijds. Ten noorden van Dilsen is de limiet zeer duidelijk: de meanderbocht bij Dilsen, de oude meander van Rotem (ingenomen door de Kogbeek) en een 'meandertrein' - een aaneenschakeling van verlaten meanderbochten - tussen Elen en Maaseik, waar een lob van het zogenaamde Terras van Mechelen aan de Maas (van Weichsel-ouderdom) in de alluviale vlakte snijdt. Ten zuiden van Vucht wordt de grens met dit terras gevormd door de buitenoever van een verlaten meanderbocht, ter hoogte van de Langbroeksbeek en de huidige winterdijk. Tot het dekzandgebied van de laagterrassen behoren ook enkele 'eilanden' in de alluviale vlakte, die gespaard bleven van de laterale erosie van de Maas. Het belangrijkste omvat de dorpskern van Leut tot bij de windmolen Nieuw Leven. Daarnaast komen in de alluviale vlakte nog enkele hoger gelegen, positieve reliëfs voor. Deze behoren tot het Terras van Geistingen, waartoe ook de omgeving van Oud-Dilsen zou behoren.

Vermeldenswaardig in de vroege ontstaansgeschiedenis van deze riviervlakte is ook de impact van de Feldbissbreuk. Dit is een breuklijn die van noordwest naar zuidoost loopt en waarvan het noordelijke blok verzakte. In de Maasvallei wordt dit de Bichterweertsprong genoemd, gelegen ter hoogte van Dilsen-Stokkem. Doordat het noordelijke blok naar beneden zakte werd de lager gelegen vlakte snel opgevuld door grindrijk sediment, met als resultaat een veel dikkere grindlaag dan ten zuiden van deze lijn. Dat maakt dit gebied uitermate aantrekkelijk voor grindwinning; net buiten de ankerplaats liggen dan ook twee grote grindputten.

Tijdens het Holoceen (10.000 jaar geleden tot nu) wordt de Maas gekenmerkt door zijn sterk meanderende karakter en de vele eilanden. De rivier stroomde in een ongeveer 4 km brede alluviale vlakte. Uit deze periode dateren de meeste siltige afzettingen, in de tweede helft van deze periode wordt, als gevolg van de in cultuurname van het leemplateau, ook leem afgezet. Het klassieke oeverwal-kom-systeem is in dit deel van de vallei niet terug te zien. Dat is het gevolg van de vele stroomverplaatsingen, afsnijdingen, etc. die heel recent nog plaatsvonden. De meander van Stokkem bijvoorbeeld was op de kabinetskaart van de Ferraris (1770-1778) nog watervoerend en de meander

van Dilsen is op dat moment nog verbonden met de Maas, hoewel de nieuwe loop al gelegd is. Op de Ferrariskaart, maar ook op de Tranchotkaart (1802-1807) vallen bovendien de vele eilandjes, zijgeulen en dergelijke op. Door grindwinningen binnen de rivierbedding zijn veel van deze eilandjes verdwenen. De Maas heeft in dit deel van zijn loop een zeer groot verval (0,43 m per km).

Op vele andere plekken heeft de rivier zich geleidelijk verplaatst waardoor opvallend reliëf te zien is met soms zeer mooie golvende wei- (of akker)landen, bijvoorbeeld bij hoeve Damiaan (foto 6-7).

Het landschap van de alluviale vlakte wordt voor een groot deel gekenmerkt door de vele verleggingen van de rivier door de tijd heen. **De meanderende Maas verlegde regelmatig haar loop.** Dit afsnijden van meanders zal in deze zone vooral veroorzaakt zijn door grote overstromingen. De oorzaak van een overstroming kan de obstructie van het zomerbed zijn, bijvoorbeeld door ijsgang. Tijdens zware winters, wanneer de ijslaag zeer dik werd (1-1.5m), kon het smeltwater van stroomopwaarts, stroomafwaarts belemmerd worden door het daar nog niet gesmolten ijs. Het zocht dan een nieuwe weg en vormde daarmee een nieuwe meander.

Een beeld krijgen van de loop van de Maas voor de 16de eeuw is niet eenvoudig. Tot dan ontbreken historische kaarten waarop de Maas weergegeven staat. Het doctoraat van Paulissen geeft ons veel informatie. Zo blijkt dat in de periode voor de 16de eeuw de Maas over een brede vlakte migreerde. Op de eerste historische kaarten, begin van de 17de eeuw, liep de Maas nog langs de dorpen Dilsen, Stokkem en Meeswijk, alle direct op de linkeroever gelegen. De Maas verlegt zich in de volgende twee eeuwen langzaam naar het oosten. De verlegging naar het oosten begon in het zuiden, bij de dorpen Leut en Meeswijk en ging langzaam naar het noorden. De twee laatste meanders die werden verlaten zijn die van Stokkem en Dilsen; de meander van Stokkem ontstond waarschijnlijk na een grote overstroming van 9-12-1740 tot 18-1-1741. De ouderdom van de meander wordt weerspiegeld in het landschap, oude meanders zijn soms volledig verland, terwijl jonge meanders nog als open water of brede natte zone zichtbaar zijn. De oude meanders bij Dilsen en Stokkem zijn zogenaamde 'oxbow lakes' of 'hoefijzermere', afgesneden meanderbochten met open water.

Op de Ferrariskaart wordt de Maas gedetailleerd weergegeven en het valt op dat de loop van de Maas grotendeels overeenkomt met de huidige loop. Enkel de meander van Stokkem is op het eind van de 18de eeuw nog volledig watervoerend. Bij Maasbeemder Greend (recente grindwinplas nabij Leut), is op de Ferrariskaart een afgesneden meander te zien, die op dat moment nog in verbinding staat met de rivier.

De oude meanders zijn in het landschap terug te zien in het reliëf, het landgebruik van weilanden en struweel en vaak ligt nog een beek in de oude bedding (foto 55). Beken die terug gaan tot een oude meander zijn: Zanderbeek-Diepbeek, Smaalbeemdebeek, Kogbeek, Vrietselbeek-Breusbeek, Fransbeek, Rachelsbeek (foto 33), Langbroeksbeek en Kikbeek.

Bij Damiaan-Heppeneert waren veel kleine, buitenwaartse verleggingen en veel activiteit in de stroomvallei waardoor er nu nog veel reliëfverschillen te zien zijn (kronkelwaarden) (foto 7). De meest recente riviervlegging vond plaats tussen Heppeneert en Vissersweert (NL), de rivier verlegde zich (tussen 1890 en 1936) een stukje oostelijker tot tegen Vissersweert, waarbij de uiterwaard aan Belgische kant verbreedde.

In de verkaveling zijn de oude meanders ook terug te zien. De langgerekte kavels in de binnenbochten duiden op oudere ingebruikname. De oude meanders zelf werden recenter in gebruik genomen en daar zijn dan vierkante kavels te zien. Deze structuur is niet altijd perfect terug te zien, echter ten zuiden van Leut is deze structuur wel herkenbaar.

De vrij snel stromende Grensmaas met haar sterk wisselende waterstanden beschrijft nog steeds grote meanders. De Maasbedding zelf is omwille van de uiterst lage zomerdebieten in deze sectie één van de weinige toegankelijke en zichtbare nog natuurlijke beddingen van grote rivieren (foto 60). Bij voldoende hoge waterstand is zij bevaarbaar met kajaks en andere kleine vaartuigen.

Cultuurhistorie

De omgeving was reeds vroeg bewoond, zoals blijkt uit de aanwezigheid van **archeologische vondsten** verspreid over de vallei. De archeologische sites bevestigen de bepalende rol van de rivier bij de nederzettingskeuze van de mens in het verleden. Uit het uitgebreid vondstenareaal waarin de belangrijkste archeologische periodes vertegenwoordigd zijn, blijkt de continue aantrekkingskracht van de rivier. De oudste sporen van menselijke aanwezigheid concentreren zich op de oevers van de Zanderbeek en Smaalbeemdebeek waar herhaaldelijk steentijdartefacten werden aangetroffen... In de omgeving van de Duivelsbrug, op de oever van de Zanderbeek, werd een depot van 42 bronzen

kokerbijlen en één lanspunt uit de late bronstijd ontdekt. Bij dergelijke bronsdeposities speelden de grote rivieren steeds een belangrijke rol als corridor voor verkeer en contacten. Het depot van Heppeneert getuigt van het belang van de Maasvallei binnen de NW-Europese handelsnetwerken en illustreert dat de vallei reeds vroeg intensief werd bewoond in tegenstelling tot het binnenland. In de 19de eeuw werd op de nabijgelegen site van het Zand een begraafplaats uit de vroeg-Romeinse periode opgegraven wat wijst op een intensieve bewoning geconcentreerd op de drogere zones langs de rivier.

De Romeinen vestigden zich op enige afstand van de rivier en legden een heirbaan aan, dicht tegen de alluviale vlakte, op de rand van het hoger gelegen laagterras om overstromingen te voorkomen. De Romeinse heirbaan Tongeren-Nijmegen was een aftakking van de heirbaan Boulogne-Bavais-Tongeren-Keulen, werd waarschijnlijk in 69-70 aangelegd en volgt min of meer het tracé van de huidige Rijksweg (N78) tussen Maaseik en Maasmechelen, op de hoogten langs de oude Maasarmen. Via secundaire west-oost lopende wegen was de heirbaan verbonden met de Maasoever zodat heel de overstromingsvlakte toegankelijk werd.

Later, toen de Romeinen het gebied verlaten hadden, werd deze zelfde weg gebruikt door andere volksstammen om zich in deze regio te vestigen. Vanaf de Frankische periode (5e-6e eeuw) werden dorpen gesticht kort bij de toenmalige Maasloop, op de rand van het laagterras of zelfs lager en beschermd door dijken of door een hogere ligging ten opzichte van de omgeving. De alluviale (zand)leemgrond op grind was landbouwkundig erg aantrekkelijk. De overstromingen waren een natuurlijke bron van bemesting. Slechts door **de bouw van dijken** werd de stroom geleidelijk getemd. In Elen bijvoorbeeld riep pastoor Meulenbergh anno 1771 de dorpsbewoners op een nieuwe dijk te bouwen, de zgn. Pastoordijk (foto 11). De eerste dijken in het gebied waren niet aaneensluitend maar van beperkte lengte om kwetsbare of belangrijke gebieden zoals een dorp of gehucht tegen overstromingen te beschermen. Deze lokale dijken sloten aan op de hogere gronden, begonnen stroomopwaarts van het dorp, dwars op de richting van de rivier, volgden de lengte van het dorp en stopten stroomafwaarts. Zij schermden de nederzettingen af en dienden vooral om te voorkomen dat de hoofdstroom van de Maas door of dicht langs de nederzetting zou gaan lopen. Restanten van dergelijke dijken liggen nog te Mazenhoven en langs de buitenbocht van de (oude) meander ten noorden van Dilsen.

In de loop van de tweede helft van de 19de eeuw werden systematischer dijken gebouwd. Meestal als gevolg van overstromingen. Zo werd er in 1863 een traktaat uitgevaardigd waarin afspraken stonden rond het versmallen en beheersen van de rivier. Als gevolg van de aanleg van verschillende kanalen in de omgeving was het waterpeil op de Maas namelijk teveel gedaald om scheepvaart over de Maas mogelijk te houden. Door de stroom te versmallen was er wel voldoende diepgang. De werken vonden plaats tussen 1864 en 1870 en bestond eruit de Maas te beperken tot één smalle geul met voldoende diepgang en de aanleg van kunstmatige oevers door middel van kribben en dijken.

Later vonden nog verschillende werken plaats, bijvoorbeeld na de grote overstromingen van 1880, waarna verschillende bestaande dijken werden verlengd en de geul nog op plaatsen werd versmald (zoals tussen Hoeve Damiaen en Heppeneert). Omdat de Maas over een grote lengte de grens vormt tussen België en Nederland, werd in het traktaat van 1863 tevens vastgesteld dat werken binnen de 300 of 150el afstand van de thalweg voorgelegd moesten worden aan het andere land. Er werden palen opgericht waarop 300 of 150el staat geschreven en die deze afstand dus weergaven (foto 52). Naast deze palen zijn er ook nog verschillende grenspalen die de grens van NL en BE vastleggen, deze gietijzeren grenspalen werden in 1843 (foto 31).

De dijken braken in 1926 door extreem hoogwater en daarna werden op wisselende afstand van de Maas systematisch bestaande dijken verhoogd of nieuwe winterdijken aangelegd (op de hoogte van de waterstand van 1926 plus 0.70m). Ook in de jaren 1990 waren er nog grote overstromingen en werden de dijken weer verhoogd of werden nog aaneensluitende, nieuwe dijken aangelegd (foto 19). Doordat op verschillende plekken historische dijken de locatie vormden voor de nieuwe dijken, bleven deze dijken veelal enkel in locatie en functie bewaard. Op enkele plekken zijn nog restanten van de oude dijken bewaard en vormen ze een waardevol landschapselement.

Doordat de dijken redelijk ver van de rivier aangelegd werden, soms tot een kilometer afstand, ontstonden **brede uiterwaarden** die nog regelmatig kunnen overstromen (foto 5, 10 en 59). Deze situatie is uniek voor Vlaanderen. Over deze vlakte wordt bij overstromingen nog een dun laagje zand, silt en klei afgezet, maar het grind wordt enkel nog in de rivierbedding afgezet. In de alluviale vlakte is door de tijd heen een laag van 1-2 m sediment afgezet, in geulen tot 5 m dik. De meest gave uiterwaarden zijn o.a. gelegen te Heppeneert en Elen (De Sloot, Catharinaweerd en Elerweerd) (foto 3-4). Permanent grasland en akkers bezitten een uitzonderlijk reliëf als gevolg van de rivieractiviteit.

Er komen geen oeverwallen voor in deze vlakte. Oorspronkelijk waren ze er wellicht wel, maar ze werden later door overstromingen verspoeld of bedekt door later sediment.

Het **landgebruik** in de alluviale vlakte is momenteel zeer divers (foto 53). Na de tweede wereldoorlog evolueerde het grondgebruik naar meer intensieve teelten. Intensievere akkerbouw, bemeste grasweiden, populierenaanplantingen en laagstamfruitplantages nivelleerden het reliëf en verdrongen meer en meer de traditionele kleinschaliger akkers, natte hooilanden en weiden. Toponiemen als 'veld', 'akker' en 'heuvel' verwijzen naar de hogere en oudere akkergronden. De natte gronden met talrijke geulen dicht tegen de Maas werden doorgaans als 'weerd' aangeduid, terwijl de drogere zones als grasweiden werden benut en afgeboord. Op de historische topografische kaarten van eind 19de en begin 20ste eeuw, zijn plaatselijk dan ook een stuk meer houtkanten, hagen ed. te zien dan in het huidige landschap. Een gedeelte van deze houtige landschapselementen en ook boomgaarden, hakhoutbosjes, enz., ging stilaan voor de bijl onder invloed van de schaalvergroting van de landbouw. In de buurt van Elen zijn nog enkele knotessen overgebleven als laatste relict van deze hagen. Ook nabij Vucht staan nog een tweetal knotessen (foto 54). Sommige poelen verdwenen en de kleinschalige grind- en leemwinning in plaatselijke groeves werd vervangen door grootschalige ontgrindingen waardoor uitgestrekte plassen ontstonden. Ook de grienden, die plaatselijk geëxploiteerd werden ten behoeve van de mandenvlechterij, komen nog zelden voor. Toch bleven de percelingsstructuur en ook het bodemgebruik en de waardevolle landschapselementen in grote vlakken van het gebied historisch stabiel, en die verwijzen vaak nog naar de oude Maasbeddingen. Hier en daar komen loofbosjes voor, op natte plekken bij beken of plassen en rond kasteeldomeinen Ommerstein en Vilain XIII. Ook zijn er bij veel hoeves en op enkele andere plaatsen in de ankerplaats nog hoogstamboomgaarden (foto 58).

Sinds 1930 daalde bovendien de waterstand in de Maas als gevolg van watervoorziening door de Maas naar drie kanalen, enkele stuwen en de grindwinning. Te Maaseik betekent dit een daling van 2 m waardoor overstromingen van de uiterwaarden zeldzamer worden en het grondgebruik intensiever kan worden, resulterend in toenemend akkerareaal.

Binnen de alluviale vlakten zijn uiteenlopende levensgemeenschappen die botanisch zeer soortenrijk zijn: het droogvallende gedeelte van de zomerbedding, de steile oevers, de extensief gebruikte landbouwgronden (oa. kleiputten), oude Maasarmen, hooiweiden en dijken. De hoge soortenrijkdom in dit gebied komt door de verscheidenheid aan dynamiek, bodemtexturen, kalkrijkdom en vochtvoorziening. Bovendien kunnen via de riviervallei diverse plant- en diersoorten eenvoudig migreren.

De ongestuwde grindrivier biedt veel diersoorten een habitat, er komen diverse Europees beschermde soorten vissen en libellen voor. De grindbanken zijn voor loopkevers en spinnen een geweldige biotoop, de zandige gronden voor veel soorten wilde bijen ed. In de stroomdalgraslanden komen specifieke planten voor en bieden daardoor ook een thuis aan veel kenmerkende vlindersoorten. De uiterwaard ter hoogte van Heppeneert is van dit type en bevat een uitzonderlijk hoge concentratie en diversiteit aan (zeldzame) soorten. De ruigtes herbergen oa. bedreigde wantsen en aan de Maasvallei gebonden soorten planten. De zachthoutoobossen langs de rivier zijn rijk aan mossen en korstmossen. De rivierbegeleidende Eiken-Iepenbossen zijn van een droger type. Dit bostype komt in de ankerplaats voor in het Kraaienbos nabij het kasteelpark Vilain XIII. Dit is het enige hardhout-oobos van Vlaanderen en wordt gekenmerkt door sterk wisselende debieten en regelmatige winteroverstromingen met kalkrijk water.

Sinds enkele jaren komt de bever weer voor langs de Grensmaas. Door het herstel van natuurlijke oevers nemen de mogelijkheden voor deze diersoort toe.

De Maas was tot de 19de eeuw een belangrijke waterweg voor het transport van goederen. Langs de Maas herinneren nog talrijke schippersherbergen aan het drukke handelsverkeer van vooral de 18de en 19de eeuw. Tussen Maasmechelen en Vucht markeert een Maaskruis (ID212840) (foto 51) de plaats waar de vaargeul en dus ook het jaagpad van oever veranderden. De paarden en de lijndrijver moest op die plek de Maas oversteken om aan de overzijde op het jaagpad verder te kunnen. Omdat de oversteek door de rivier niet zonder gevaar was, kon men in een blok onder het kruis een offer geven. Van het geld werden in Vucht missen gehouden voor de lijndrijvers. Dit ijzeren maaskruis is het enige dat bewaard is gebleven in ons land. Aan De Sloot, in het uiterste noorden van de ankerplaats, getuigt een kademuur van de rol die Maaseik vroeger als haven speelde. Het nabij gelegen huis Labaer was een pleisterplaats voor schippers, evenals de hoeve Damiaan, zuidelijker gelegen waar ook een veer dienst deed. Op 30 juni 1889 werd de Maasbrug in Maaseik aangelegd

waardoor de veren aldaar in belang verminderden. Het enige nog werkzame veer over de Grensmaas voor autoverkeer, is het veer bij Meeswijk.

In veel gevallen is het **ontstaan van de dorpen aan de Maas** nog goed zichtbaar in de opbouw van het dorp.

Heppeneert is aan de rivierzijde duidelijk begrensd door een dijk (foto 1). Een steile afgrond laat zien waar de Maas stroomde toen het dorp opgericht werd. Tussen het dorp en de rivier liggen geen andere dijken, de rivier heeft hier nog een brede overstromingsvlakte.

Achter de kade, aan de hoger gelegen westzijde, heeft het dorp zijn landelijk karakter goed bewaard. Dicht bij elkaar en beschut achter de dijk liggen enkele grotere boerderijen met ertussen oude kleine langgeveltypes, meestal omgebouwd tot woningen. Kerkwegels, oude paden en brugjes voeren naar de hoeves in de omgeving. De kerk wordt voor het eerst vermeld in 1202. In 1801 werd het bijzondere Mariabeeld uit Elen overgebracht naar de kerk van Heppeneert, waarna het uitgroeide tot bedevaartsoord. Het bedevaartsoord van Onze-Lieve-Vrouw van Rust (ID73353) trekt veel bezoekers aan, die in het stemmige kerkje en het park erachter verpozing zoeken.

(Oud-)Dilsen is het meest gave voorbeeld van een dorp aan een Maasmeander (foto 20 en 21). De drieledige landschapsopbouw, die voorheen op verschillende plekken zichtbaar was, maar veelal verdween door grindwinning, is hier nog mooi te zien. Op de buitenbocht van de meander, waar de grond hoger gelegen is, ligt de oude dorpskern. De meander is nog duidelijk zichtbaar in de vorm van open water en (populieren)bosjes die op de natte grond aangeplant werden. Het derde deel is de landbouwgrond in de binnenbocht van de meander, waar de rivier vruchtbaar sediment afgezet heeft. Ten noorden van de oude Maasmeander en het Maasveld ligt nog een oude 16de-eeuwse dijk, als lijnrelict duidelijk zichtbaar in het landschap.

De huidige dorpskern ligt aan de andere kant van de Rijksweg (N78), maar de historische dorpskern concentreert zich rond de toren van de Sint-Martinuskerk (ID71138) (foto 24). De oorspronkelijke kerk bevond zich nog dicht tegen de rivier, in 1920 werden daar bij opgravingen sporen van een kerk of kapel aangetroffen. De kerk werd in 1250 afgebroken en verplaatst naar zijn huidige locatie. Van deze kerk resteert nog de onderkant van de toren, de rest van de toren dateert van ca. 1550. De toren staat er nog steeds, maar de rest van de kerk werd afgebroken in de 20ste eeuw toen deze te klein werd voor de hele bevolking van het dorp. In het nieuwe dorpscentrum werd een nieuwe kerk gebouwd.

Andere gebouwen met historische waarde rond de kerk zijn de pastorie uit 1784 (ID71141) (foto 23), een voormalige hoeve (ID71148) en de voormalige kapelanie (ID71152), gebouwd in 1740, waar een oude linde voor stond, die recent vervangen werd (foto 22). Vlakbij werden ook aardewerkscherven uit de volle middeleeuwen gevonden wat bevestigt dat het een oude nederzettingkern betreft. Ter hoogte van het toponiem Koeweide, in de binnenbocht van de oude meander, werd een grote concentratie bouwmateriaal met muurresten aangetroffen uit de laat-Romeinse periode wat duidelijk op een bewoningfase wijst; mogelijk gaat het zelfs om een 4de-eeuws castellum op de Maasoever.

De Maas liep in een bocht rond het centrum van **Stokkem** en voedde de stadsgrachten. Door de ligging dicht tegen de Maas werd de stad regelmatig geteisterd door grote overstromingen. De Rachelsbeek is het restant van deze meander, waar het dicht bij de stad breder water is, wordt het de Ouzeir genoemd (foto 29). Deze toenmalige Maas liep vanaf Stokkem vrij recht naar het zuiden af, maar door een verlegging boog hij zich naar het oosten. Deze tweede meander (nu de Oude Maas genoemd) werd pas relatief recent afgesneden waardoor er nog een breed water te zien is, echter door de grindwinningen is slechts een deel van de meander nog gaaf bewaard (foto 28). Tijdens deze grindwinning aan de oude meander werden verschillende middeleeuwse gebruiksvoorwerpen opgebaggerd. Deze artefacten suggereren reeds bewoning te Stokkem omstreeks de 9de eeuw.

Rond 1036 bouwden de graven van Loon de burcht van Stokkem op een natuurlijke hoogte op de linkermaasoever. De burcht is het toneel van vele gevechten en strubbelingen; 1363 strijd om het graafschap Loon, 1485 conflict tussen familie de la Marck en prins-bisschop Jean de Horne, 1675 en 1678 ingenomen door de Fransen en in 1679 ontmanteld verlaten, tijdens de negenjarige oorlog bezet door Duitsers. In 1702 wordt hij bezet door Franse troepen. De belegerende Hollandse troepen beschieten de burcht zo fors dat hij tot een ruïne gereduceerd wordt. Later wordt de ruïne ook afgebroken en verkocht zodat het materiaal gebruikt kan worden voor de bouw van huizen in Stokkem. In 1878 wordt het huidige **kasteel Carolinaberg** (ID71624) in eclectische stijl gebouwd door F. Caïmo, ter nagedachtenis aan zijn overleden vrouw Carolina de la Brassine. In het park bevinden zich de resten van de oudste verdedigingswerken langs de Maas: de Beer en Blauwmuur (foto 30). Vlakbij het kasteel (op de grens van de ankerplaats) ligt nog een restant van de aarden wal die deel uitmaakte van het 13de-eeuws verdedigingssysteem van de stad bestaande uit grachten en wallen

met een houten palissade. Later werden hier de stadsmuren gebouwd; de stadsmuur aan de oude Maasarm werd gesloopt in 1891.

Ten oosten van het park ligt de oude meander van de Maas nog duidelijk zichtbaar. Naast het kasteel bevindt zich nog een monumentale beuk, daterend van de parkaanleg in de 19de eeuw. Tussen het kasteel en de oude Maasmeander lag het Penitentenklooster, opgericht in 1544 en gesloopt na 1789. Hier vlakbij, aan de Oude Maasstraat, lag ook de kade van Stokkem met een veerpont, alvorens de rivier haar bedding meer oostwaarts verlegde. Hiervan getuigt nog de 17de-eeuwse schippersherberg (ID71592).

Stokkem had stadsrechten en haalde zijn inkomsten niet zozeer uit agrarische activiteiten. In de 19de eeuw kent de **korverij** een belangrijke bedrijfstak in Stokkem. Veel mensen waren werkzaam bij de productie en verwerking van de wissien. Rond 1855 werden vele weilanden omgezet in wissenvelden. De manden werden vooral gemaakt in functie van de fruitteelt en waren daardoor qua omzet afhankelijk van de fruitoogst. In jaren van mislukte oogsten kon het nog eens voorkomen dat men zijn producten niet kwijt raakte met verlies als gevolg. Door de opkomst van margarinefabrieken in de omgeving in de jaren 1880, ontstaat een nieuwe afzetmarkt voor botermandjes. Van het begin van de 20ste eeuw gaat de productie en teelt van de wissien echter achteruit. Nu is er nog weinig terug te zien van deze eens zo grote bedrijfstak. In het Maascentrum De Wissien is een vlechtwerkmuseum ondergebracht om het ambacht van het wissienvlechten nog levend te houden.

Meeswijk ontstond ook aan de toenmalige Maas (foto 34). De oudste vermelding dateert uit 946 als Masuic en betekent nederzetting aan de Maas. Hier lag de linkeroever van de rivier aanzienlijk hoger en vormde daardoor een ideale plek om op te bouwen. De straat tegen de rivier vormde dan ook het eerste centrum van het dorp (de huidige Genootstraat). Mogelijk was Meeswijk van de 10de tot de 14de eeuw een klein havendorp. Enkele jaren na 1386 verlegde de Maas zijn loop waardoor het dorp ver van de rivier kwam te liggen. Vanaf ca. 1300 maakte Meeswijk deel uit van de heerlijkheid Leut.

Ongeveer halweg tussen Leut en Meeswijk, in de onmiddellijke omgeving van twee indrukwekkende dreven, staat het 18de eeuwse **kasteel Vilain XIII** met dienstgebouwen, hoeve, gesmeed ijzeren inkomhek, ijskelder, slotgrachten en park. De slotgracht in stervorm rond het kasteel is voor het grootste gedeelte mooi bewaard gebleven. In de 13de of 14de eeuw werd op deze plek door de familie van Tongeren een burcht gebouwd. In 1475 komt Leut in handen van Godart van Vlodrop. Zijn opvolger Willem van Vlodrop bouwt eind 15de, begin 16de eeuw een nieuw kasteel, het oude kasteel was op dat moment volledig vervallen. Van deze bouwfase dateren de mergelstenen gedeelten van het kasteel. Rond 1614-1615 is de omgeving van het kasteel één van de eerste plekken langs de Maas waar dijken werden gebouwd. Het huidige U-vormige landhuis in baksteen kreeg zijn vorm in de 17de eeuw, de voorgaande gebouwen werden daar grotendeels voor afgebroken. Op het domein staan twee L-vormige dienstgebouwen in classicistische stijl daterend uit 1753-1788. In latere periodes werden nog verschillende, voornamelijk decoratieve, aanpassingen doorgevoerd. In 1822 komt het kasteel door huwelijk in de handen van Vilain XIII en krijgt het zijn huidige naam. Hij is degene die in 1830 landschapsarchitect Carl Heinrich Petersen (1792-1859) opdracht gaf voor het ontwerp voor een park in landschappelijke stijl. In de directe omgeving van het kasteel werd een "gesloten" tuin aangelegd met bossen, fruitweiden en een loofgang (foto 39) die leidde naar zeven beuken die telkens aangeplant waren bij de geboorte van een dochter. Van de 18de eeuwse geometrische tuinen, die de landschappelijke aanleg vooraf gingen, resten nog het drevenstelsel (foto 41), het perceleringspatroon ten westen van het kasteel en gedeelten van de slotgracht. Kenmerkend voor het park zijn de dreven, de perspectieven, de uitdeinende parkaanleg die geleidelijk overgaat in akkers en weiden (foto 37) en de zeldzame dendrologische verzameling aangelegd door Charles Ghislain Vilain XIII als gevolg van zijn buitenlandse reizen als ambassadeur en minister van buitenlandse zaken. Een aantal boomsoorten komen in Vlaanderen enkel in dit park voor. Tegen Meeswijk ligt de nog bewaarde tuinmuur van de 19de eeuwse moestuin, de huidige bestemming bestaat uit voetbalvelden (foto 40).

Na de dood van de laatste erfgenaam van Vilain XIII werd het kasteel en het park overgelaten aan de koolmijnmaatschappij Limburg-Maas die het goed de bestemming van ziekenhuis gaf en een nieuwe aanbouw optrok (foto 38). In 1980 wordt er een verpleeghuis voor bejaarden ondergebracht. Momenteel heeft één van de bijgebouwen een horecafunctie en wordt het kasteel zelf ook als feestzaal gebruikt. In het park ligt een deel van een dijk die het mijnverzakkingsgebied moest beschermen tegen instromend water (foto 36).

Vanuit het kasteeldomein Vilain XIII loopt een dreef in westelijke richting naar de **windmolen Nieuw Leven** (ID1234) (foto 42). De molen behoorde dan ook, zeker vanaf de 17de eeuw, toe aan het

kasteeldomein. Rond 1600 stond er reeds een staakmolen op deze plek. De huidige molen dateert uit 1801 en werd De Wachter genoemd. In 1920 kwam de molen (net als het kasteel) in eigendom van de koolmaatschappij Limburg-Maas. Na uitgebreide herstellingswerken in 1925 werd hij Nieuw Leven gedoopt. Nadat hij een tijd buiten gebruik is geweest, werd de molen in 1995 weer maalvaardig hersteld.

Vondsten uit neolithicum en ijzertijd geven aan dat **Leut** reeds vroeg bewoond was. De ligging dichtbij de Romeinse weg Maastricht-Tongeren doet een Romeinse kolonisatie vermoeden. De dorpskern van Leut bevat een homogeen 19de eeuws dorpsplein met openbare en private gebouwen uit dezelfde periode en belangrijke materiële overblijfselen uit de vroegere ontwikkelingsgeschiedenis van de heerlijkheid Leut. Het dorp was onlosmakelijk verbonden met de burcht, later het kasteel. Dit is terug te zien in de opbouw van het dorp met een imposante dreef die van het kasteeldomein rechtstreeks naar de kerk loopt (foto 43). De oorspronkelijke kerk bevond zich op de plaats van het huidige kerkhof (ID1236), waar nog ondergrondse funderingen liggen. Op het kerkhof liggen verschillende graven van dorpsbewoners en prominenten uit Leut. De oudste steen dateert uit 1630, de meest beeldbepalende is het graf van Vilain XIII. In 1875-76 werd de huidige neo-Romaanse Sint-Pieterskerk (ID1235) gebouwd. Aan de noordzijde van de kerk is een oratorium (bidvertrek) van Vilain XIII, van welke kant ook de dreef richting het kasteel vertrekt. Naast het kerkhof staat de pastorie, een dubbelhuis met pilastergevel in neo-classicistische stijl (ID1237) (foto 45). Op het plein bij de kerk staan drie lindebomen (ID200287) (foto 44) waar tot 1795 volksvergaderingen of "voogdgedingen" gehouden werden, waarbij recht gesproken werd en wetten en costuimen in herinnering gebracht werden. Bij de lindes is een dorpspomp voor gemeenschappelijk gebruik. Rond het dorpsplein nog verschillende andere waardevolle gebouwen; het neo-classicistische schoolgebouw en gemeentehuis (ID1238) (foto 46), de 18de eeuwse brouwerij en herberg het Paenhuis (ID1245). Wegels voerden naar de omliggende landbouwgronden, zoals bijvoorbeeld het Klein Kampwegske.

De bebouwing in de Maasvallei is geconcentreerd in dorpen, ontstaan op de oevers van de Maas. In de uiterwaarden zelf beperkt de bebouwing zich tot enkele **grote (oude) hoeves, en kleine gehuchten**, recente bebouwing ontbreekt wegens het overstromingsrisico. De bebouwing was veelal gelegen op (natuurlijke) verhogingen in de uiterwaarden. De wegen zijn veelal nog onverhard.

Vlakbij de noordelijke grens van de ankerplaats ligt de hoeve **Veerhof**, zo genoemd naar het Groot Veer over de Maas dat hier in de 15de eeuw lag en toekwam aan de abdis van de abdij van Thorn.

Het **Nuchelenhof** (ID73362) zou mogelijk opklimmen tot de Frankische landname. Op de Tranchot en Ferrariskaart is een gesloten hoeve te zien waar verschillende wegen naartoe lopen. Rond de hoeve lag een (omhegde) tuin. De hoeve is in latere tijden ingrijpend verbouwd, maar vormt desondanks een belangrijke site in de uiterwaarden.

Nog dicht bij de rivier ligt **hoeve Damiaan** (ID71349), daterend uit het begin van de 19de eeuw wanneer de grond aldaar minder onder invloed van de rivier kwam te liggen (foto 8). De loop van de Maas verlegde zich in 1740. Oorspronkelijk lag er een eiland genaamd Damiaan in de Maas, waarop waarschijnlijk al een afspanning of schippersherberg was gelegen, echter over de locatie is geen zekerheid aangezien noch op de Ferraris- noch op de Tranchotkaart een gebouw is weergegeven op deze plek. Het huidige gebouw werd eind 20ste eeuw gerestaureerd en er werd een wal rondom aangelegd die bij hoge waterstanden gesloten kan worden.

Hoeve De Krauw (ID86165) ten zuidwesten van Damiaan, werd ook dichtbij de Maas gebouwd, op een iets hogere plek in de uiterwaarden (foto 9). De oorsprong van de hoeve is onduidelijk. Op de atlas der Buurtwegen wordt op deze locatie een hoeve "Oude Maas" weergegeven, maar op de topografische kaart van 1872 is het niet meer te zien. Op de kaart van 1936 wordt een gebouw weergegeven, in 1960 wordt deze De Krauw genoemd. Tegen de rivier zijn hier duidelijke ontginningsputten te zien.

Ten noorden van Elen staan nog enkele grote historische hoeves. **Kraeyenboschhoeve** (ID73393) was een belangrijke hoeve en afspanning gelegen op de weg Maaseik-Maastricht. Het was de zetel van het Laathof Crauwelsbos. In de buurt ligt het **Diepbeekhof** (ID86166) (foto 14), naar de gelijknamige beek die hier een oude meander van de Maas volgt en (stroomopwaarts) ook Zanderbeek genoemd wordt. Het huidige gebouw dateert uit 1886 wanneer de hoeve wederopgebouwd moest worden na een vernietigende overstroming. Ook ligt er nog een L-vormige hoeve uit de 19de eeuw (foto 13).

Langs de Zandstraat liggen het **Kloosterhof** (ID71351) en **Zanderhof** (ID71350). Het 18de-eeuwse Kloosterhof was eigendom van het Agnetenklooster van Maaseik; het Hof van 't Zand te Eelen wordt een eerste maal in de bronnen vermeld in 1391. Nabij staat de Molen De Hoop, een imposante stenen stellingmolen (ID71387) (foto 15). De molen werd gebouwd in 1870 en recent maalvaardig gerestaureerd.

Juist ten zuiden van de dorpskern van Elen liggen het **Kapelhof en kapel** uniek vanwege de nog bewaarde samenhang tussen kapel en laathof, waardoor de sociale structuur van de middeleeuwse gemeenschap wordt geïllustreerd (ID86059). Zij vormen de kern van het oude gehucht Ophoven die thans door bebouwing verbonden is met Elen. Het "laathof van de kapel" wordt het eerst vermeld in 1400. De kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Rust bestond reeds voor 1400 maar werd (waarschijnlijk in 1752) door de kruisheren hersteld en vergroot. Een legende vertelt dat bij een hoge waterstand hier een Onze-Lieve-Vrouwebeeld aanspoelde. Dit beeld werd bewaard in de kapel, echter tijdens de Franse periode werd het door kruisheer Coopmans, pastoor van Heppeneert, in veiligheid gebracht en verplaatst naar zijn huidige plaats in de bedevaartkapel van Heppeneert. Elk jaar vind in de kapel te Elen nog de wijding van de kruidwissen plaats, gebonden bundeltjes van in de uiterwaarden geplukte planten (m.n. boerenwormkruid).

In Rotem (de oude dorpskern ontwikkelde langs de de Schiervellaan en haaks daarop de Kempenstraat) liggen verschillende relictten die ooit dicht tegen de rivier lagen; hoeves, een ruïne en een kasteel. Het oudste relict is de **ruïne** van een midden 15de eeuws gebouw, waar alleen de bergkelder nog bewaard is gebleven (foto 18). Het betreft een oorspronkelijk 14de-eeuwse landhoeve die later (15de eeuw) omgebouwd werd tot een burcht met donjon. Het complex lag op een lichte verhevenheid en was omgracht, wat nu nog zichtbaar is in het reliëf. Bij dit historisch leen van Olmen of Olmont hoorde een hoeve, het Olmen- of **Verschuylenhof**, één van de eerste ontginningen van Rotem (ID71514). In 1371 werd het hof voor het eerst vermeld, er waren toen twee watermolens op het complex aanwezig. De huidige gebouwen dateren voornamelijk uit eind 19de begin 20ste eeuw. Mogelijk vormde de bergkelder met mergelstenen donjon de primitieve kern van de latere Olmenhoeve. In de buurt van de Kempenstraat staan nog verschillende hoeves, waaronder de Kesselshoeve, evenals een gietijzeren pomp.

Het **Kasteel Ommerstein** gaat terug tot het laathof Biezenhof, gelegen in moerassig gebied tussen twee oude meanders (ID71512) (foto 16). In de 14-15de eeuw wordt het Kesselhof genoemd naar de familie van Kessel. De 17e eeuw was een bloeiperiode voor het slot, een ingewerkte toren is nog een restant van deze periode. Vanaf eind 18de eeuw wordt het kasteel omgebouwd tot een lustslot. De voormalige slotgracht werd vanaf het midden van de 19de eeuw gedeeltelijk gedempt. In de jaren 1880 werd een Engels park aangelegd waarbinnen nog verschillende bomen van uitzonderlijke waarde vanwege ouderdom, omvang of hoogte. Een oude Maasmeander werd geïntegreerd in het parkontwerp (foto 17). Binnen de slotgracht is een lusttuin aangelegd. Het neomiddeleeuwse lustslot werd in de 20ste eeuw opnieuw in classicistische zin verbouwd, met de oorspronkelijke 18de eeuwse gevel als model.

Ten oosten van Dilsen ligt het gehucht **Booien** (foto 25). Tot 1751 lag Booien op natuurlijke hoogte op de rechteroever van de Maas en behoorde het tot het Nederlandse Grevnbicht. Door een verlegging van de rivier komt het op de linkeroever te liggen en in 1839 wordt het officieel bij de gemeente Stokkem gevoegd. Het dorp heeft een landelijk karakter en kent een dichte concentratie van kleine vooral 19de-eeuwse hoeven (foto 27). Juist ten zuiden van het dorp staat de mooie Kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Smarten, opgericht in 1887 op de plaats van een wegwijk (ID71568) (foto 26).

Nabij Stokkem lag het gehucht **Molenveld**. Nu is echter niet meer zichtbaar dat het om een losstaand gehucht ging, 20ste eeuwse uitbreidingen van Stokkem hebben het gehucht opgenomen.

Nabij het park van het kasteel Vilain XIII liggen een tweetal hoeves die tot de verlegging van de Maas op de rechteroever van de rivier lagen. Het **Palmenhof** was een voormalige cijnshoeve (ID1286) (foto 32). Het is een ruime, gesloten hoeve, waarvan de oudste elementen dateren van 1737. Oorspronkelijk lag de hoeve ver van de rivier, maar door verleggingen ligt ze nu relatief dichtbij de Maas. Bij de hoeve staan nog verschillende hoogstamfruitbomen.

De hoeve **Oude Maashof** (ID1285) ligt ten noorden van het park van kasteel Vilain XIII (foto 35). Het betreft een semi-gesloten boerderij waarvan de oudste elementen dateren uit de 18de eeuw. Nabij deze hoeve is een oude leemgroeve zichtbaar.

Tegen de Maas, nabij Leut, situeert zich **Mazenhoven**, tot in de 18de eeuw een vrij belangrijk gehucht. Oorspronkelijk lag de Maas iets verder naar het oosten en behoorde ook het nu Nederlandse Maasband, tot de gemeente Leut. Door verleggingen van de rivier kwam Maasband op de rechteroever en dus in Nederland te liggen en ligt Mazenhoven nu dicht tegen de rivier (foto 50). De enkele huizen en hoeves liggen beschut achter de Maasdijk (foto 47 en 48), met vlakbij de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Overwinning (foto 49) die opgericht werd door Vilain XIII, en op de oever één van de gietijzeren grenspalen van 1843. In de loop van de 20ste eeuw breidde de lintbebouwing aan de weg tussen Leut en Mazenhoven uit waardoor een landschappelijke barrière gevormd werd. Ten noordoosten van het gehucht werd 16de-eeuws aardewerk aangetroffen verwijzend naar landelijke bewoning.

De alluviale vlakke is rijk aan verschillende afzettingen van sediment. De waarde hiervan heeft men door de tijd heen gekend. Tot in de 20ste eeuw werd vooral op kleine schaal **grondstof ontgonnen**, met name klei of leem (Formatie van Leut: Mullem klei en Heppeneert leem). Dit heeft zich vertaald in reliëfverschillen, over de hele ankerplaats zijn opvallende kleine lager liggende percelen te vinden (foto 12). Nabij Heppeneert zijn een aantal percelen uitgegraven die momenteel onder weide liggen, de rechthoekige vorm benadrukt de antropogene invloed bij het ontstaan van dit reliëf. Bij het Maashof valt een relatief groot perceel op waarop struweel groeit. In het uiterste zuiden van de ankerplaats ligt het natuurreservaat Maaswinkel (foto 56 en 57) waar de uiterwaard langs de Belgische kant het breedst is. De middeleeuwse Maas maakte hier een scherpe bocht, vandaar de benaming. Leemwinning voor baksteennijverheid en ook kleinschalige grindwinning lieten een gradiëntrijk terrein na. Op dit terrein is ondertussen een natuurreservaat ontwikkeld waar onder andere de zeer zeldzame boomkikker voorkomt en er staan ook nog exemplaren van de eveneens zeldzame zwarte populier en bittere wilg.

Op veel andere plekken in de Maasvallei werd in vanaf de jaren 1940 op grote schaal grind (en zand) gewonnen vanwege de hoge kwaliteit van dit **Maasgrind**. In de decennia die daarop volgen, verdwijnen grote stukken uiterwaard als gevolg van deze grondstofwinning. De groeve van Stokkem is een typelocaliteit voor de Grinden van Stokkem (Formatie van Lanklaar) die de jongste grindafzettingen vormen binnen het gebied. Nog interessant zijn de hier en daar gevonden zeer grote blokken, vele meer dan 1 m breed. Het zijn waarschijnlijk overblijfselen van een stuk Kempisch Plateau waarbij deze blokken parktisch alleen een verticaal transport ondergaan hebben. Bij deze ontginningsactiviteiten kwamen regelmatig ook archeologische artefacten aan het licht zoals bij de groeves in de Maasbeemder Greend waar Romeins aardewerk werd aangetroffen.

Om vat te krijgen op de negatieve gevolgen voor ecologie (en landschap), werd in 1993 een grinddecreet opgesteld waarin een afbouw wordt voorgesteld. Momenteel is grindwinning als hoofddoel niet meer toegestaan en is de grondstofwinning aan strikte regels vastgelegd. De voormalige grindplassen worden ingericht als natuur- en/of recreatiegebied maar laten desondanks grote sporen na in het landschap.

Ook de grondstofwinning elders in de regio had grote gevolgen voor de Maasvallei. De steenkoolontginning vanuit Eisden-Mijn gedurende de 20ste eeuw ging gepaard met mijnverzakkingen. Binnen de ankerplaats heeft dit vooral gevolgen voor het zuidelijk deel. Om te voorkomen dat de dorpen Leut en Meeswijk onder water lopen moet het gebied voortdurend kunstmatig ontwaterd worden. Het weggepompte grondwater wordt gebruikt voor de drinkwatervoorziening. Oorspronkelijk werden een aantal kleine dijken aangelegd ten oosten van Meeswijk om het mijnverzakkingengebied te beschermen tegen instromend Maaswater. Later werd een dijk direct tegen de Maas verhoogd om dit verzakkingengebied te behoeden voor overstroming.

6. De landschapskenmerken die typisch zijn voor de ankerplaats, met inbegrip van de ruimtelijke kenmerken die eigen zijn aan de waarden

1° Buitendijkse gebieden (Winterbedding)

- a) Uiterwaarden
 - 1) Brede uiterwaarden, geen dijken direct tegen de rivier, overstromingsvlakte tot lokaal een kilometer breed;
 - 2) Veel kleine reliëfverschillen, ontstaan door verleggingen van de rivier en overstromingen;
 - 3) Open landschap, weinig bebouwing en beplantingen;
 - 4) Landgebruik: overwegend weilanden en akkers, soms een enkel bosje of boomgaard;
 - 5) Percelering: blokvormig of langgerekt. Grachten voornamelijk loodrecht op de rivier. De strookverkaveling volgt soms waaiervormig de oude meanders (mn. in het zuidelijk deel van de ankerplaats);
 - 6) Stroomdalgraslanden: unieke riviergebonden vegetatie. Kraaienbos hardhout-ooibos.
- b) De Maas en oude meanders
 - 1) Sturend in de vorming van het landschap;
 - 2) Huidige Maas: groot verval, grindrijke bedding met grindbanken en lokaal steile oevers. Specifieke flora en fauna gebonden aan de rivier;
 - 3) Oude beddingen en meanders doorheen ankerplaats:
 - i. Soms open water of een beek: o.a. de Ganzenkotbeek, Zanderbeek-Diepbeek, Smaalbeemdebeek, Kogbeek, Sourveldbeek, Vrietselbeek-Breusbeek, Fransbeek, Rachelsbeek, Langbroeksbeek, Kikbeek;
 - ii. Lager gelegen, zorgen voor reliëf;
 - iii. Landgebruik in oude meanders: grasland, struweel of populierenaanplant;
 - iv. Vaak een drieledige landschapsopbouw in oude meanders: buitenbocht hoger gelegen met bebouwing; meander zelf is water en moeras; binnenbocht landbouw vanwege de lagere ligging en aanwezigheid van vruchtbare afzettingen.
 - 4) O.a. volgende waardevolle typen oude beddingen en meanders komen voor:
 - i. meandertrein tussen Elen en Maaseik;
 - ii. de jongste Maasverplaatsing bij Heppeneert;
 - iii. kronkelwaardgeulen ter hoogte van hoeve Damiaan;
 - iv. talrijke historisch verlaten geulen tussen Maasmechelen en Vucht.
- c) Archeologie: Verspreide archeologische sites uit verschillende perioden: aantrekkingskracht van de Maas op de mens en continue menselijke aanwezigheid. Voorbeelden van het gekende bodemarchief zijn:
 - 1) Concentratie Romeins, post-Romeins, vroegmiddeleeuws en volmiddeleeuws aardewerk en bouw materiaal: Maasmechelen (Mechelen-aan-de-Maas) (CAI 55175);
 - 2) Resten van een hoeve met 16de-eeuws aardewerk in vloer verwerkt: Maasmechelen (Leut) (CAI 700235).
- d) Bouwkundig erfgoed:
 - 1) In de vallei liggen verschillende historische hoeven. Door hun geïsoleerde, soms hogere ligging, erfbeplantingen en boomgaarden vallen deze hoeven in het landschap op.
 - i. De Krauw: Pastoorsdijk 1, Maaseik (Maaseik) (ID86165);
 - ii. Hoeve De Damiaan: Damiaan 11, Dilsen-Stokkem (Elen) (ID71349);
 - iii. Langgestrekte hoeve: Molenveld 100, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID71588).
 - 2) Overig bouwkundig erfgoed
 - i. Kademuur Maaseik: Heppersteenweg zonder nummer, Maaseik (Maaseik);
 - ii. Maaskruis: langs het jaagpad, Maasmechelen (Maasmechelen) (ID212840);
 - iii. Diverse palen: Gietijzeren grenspalen uit 1844 voor vastleggen grens Nederland-België; Kilometerpalen (XXXIII tot LII); 150 en 300el paaltjes uit periode 1863-1870.
- e) Historische dijken: klein en van beperkte lengte, vooral aan bovenzijde en/of rivierzijde van nederzettingen. Recente dijken veelal op de oude dijken en aaneengesloten.
- f) Verspreid komen kleine leemputten voor die soms gelinkt zijn aan bebouwing en ook kleinschalige grindwinning. Ze vormen een opvallende vorm van reliëf, voorkomend met weiland of verruigd met struweel.

- g) Jaagpaden, oude paden en wegen, brugjes.
- h) Zichten vanaf de winterdijken over de uiterwaarden, zoals o.a. te Heppeneert, Elen, Meeswijk en Mazenhoven;
- i) Houtige landschapselementen:
 - 1) Twee knotessen aan 'De Oude Maas', Vucht (Maasmechelen);
 - 2) Knotes: Langstraat – winterdijk, Dilsen-Stokkem (Elen);
 - 3) Autochtone bomen en struiken op locaties in Dilsen-Stokkem (Maasveld) en Maasmechelen (Molenhoven, Oude Maashof, Oude Steenbakkerij Maaswinkel), met o.a. zwarte populier en bittere wilg.
- j) Kleine landschapselementen: bomen, bomenrijen, bosjes, hagen, houtkanten, knotbomen, oude heggen, holle weg, hoogstamboomgaarden.

2° Binnendijkse gebieden

- a) Oude beddingen en meanders doorheen ankerplaats waarvan de kenmerken de volgende zijn:
 - 1) Soms open water of een beek: o.a. de Ganzenkotbeek, Zanderbeek-Diepbeek, Smaalbeemdebeek, Kogbeek, Sourveldbeek, Vrietselbeek-Breusbeek, Fransensebeek, Rachelsbeek, Langbroeksbeek, Kikbeek.
 - 2) Depressies en reliëfverschillen, ontstaan door verleggingen van de rivier en overstromingen.
 - 3) Landgebruik in oude meanders: grasland, struweel of populierenaanplant.
 - 4) Vaak een driedelige landschapsopbouw in oude meanders: buitenbocht hoger gelegen met bebouwing; meander zelf is water en moeras; binnenbocht landbouw vanwege de lagere ligging en aanwezigheid van vruchtbare afzettingen. Gaafste voorbeeld: Dilsen.
 - 5) O.a. volgende waardevolle typen oude beddingen en meanders komen voor:
 - i. hoefijzermereen zoals te Dilsen;
 - ii. de geulsystemen tussen Meeswijk en Stokkem;
 - iii. (stoot)oevers van meanderbochten te Dilsen, Rotem, Elen en Maaseik.
- b) Open landschap, weinig bebouwing en beplantingen.
- c) Landgebruik: overwegend weilanden en akkers, soms een enkel bosje of boomgaard.
- d) Percelering: blokvormig of langgerekt. Grachten voornamelijk loodrecht op de rivier. De strookverkaveling volgt soms waaivormig de oude meanders.
- e) Stroomdalgraslanden: unieke riviergebonden vegetatie. Kraaijenbos hardhout-ooibos.
- f) Archeologie: verspreide archeologische sites uit verschillende perioden: aantrekkingskracht van de Maas op de mens en continue menselijke aanwezigheid. Voorbeelden van het gekende bodemarchief zijn:
 - 1) Concentratie lithisch materiaal (Neolithicum): *Maasmechelen (Leut) (CAI 700239)*;
 - 2) Losse vondsten steentijd en Romeins aardewerk, brandgraven uit de vroeg-Romeinse periode, munten en een concentratie aardewerk in de ruime omgeving van de Smaalbeemdebeek en Zanderbeek: *Dilsen-Stokkem (Elen) (oa. CAI 50919)*
 - 3) Depot van 47 bronzen hulsbijlen en 1 lanspunt uit de late bronstijd: *Maaseik (Maaseik) (CAI 55336)*
 - 4) Concentratie bouwmetaal uit laat-Romeinse periode (mogelijk castellum) (aangetroffen bij baggerwerken): *Dilsen-Stokkem (Stokkem) (CAI 50064)*
 - 5) Laatmiddeleeuws grafveld met aardewerk: *Dilsen-Stokkem (Stokkem) (CAI 50616)*;
- g) Bouwkundig erfgoed:
 - 1) In de vallei liggen verschillende historische hoeven. Door hun geïsoleerde, soms hogere ligging, erfbeplantingen en boomgaarden vallen deze hoeven in het landschap op.
 - i. L-Vormige hoeve: Waaierhofstraat 42, Maaseik (Maaseik) (ID73465);
 - ii. Hoeve Kraeyenbosch: Krauwelbosweg 1, Maaseik (Maaseik) (ID73393);
 - iii. Hoeve Diepbeek: Diepbeekweg 2, Maaseik (Maaseik) (ID86166);
 - iv. Hoeve Nuchelenhof: Nuchelenweg 4, Maaseik (Maaseik) (ID73362);
 - v. Hoeve Zanderhof: Keizerskamp 3, Dilsen-Stokkem (Elen) (ID71350);
 - vi. Hoeve Kloosterhof: Keizerskamp 2, Dilsen-Stokkem (Elen) (ID71351);
 - vii. De kapel en het Kapelhof: Zonnestraat 39, Dilsen-Stokkem (Elen) (ID86059);
 - viii. Verschuylenhof: de Schiervellaan 5, Dilsen-Stokkem (Rotem) (ID71514) en de ruïne met bewaarde kelders en grachten van de burcht en donjon van Olmen (CAI 50912);

- ix. Hoeve Palmenhof: Palmenhof 1, Maasmechelen (Meeswijk) (ID1286);
- x. Hoeve De Hoogte: Heppeneert 30, Maaseik (Maaseik) (ID73357) met lindebomen;
- 2) Molen: Bakstenen windmolen De Hoop nabij Elen: Zandstraat 78-80, Dilsen-Stokkem (Elen) (ID71387);
- 3) Overig bouwkundig erfgoed
 - i. Schippersherberg De Labaer: Labaerdijk 10, Maaseik (Maaseik) (ID73360);
 - ii. Kapel van Sint-Theresia van Lisieux: Scherestraat zonder nummer, Maaseik (Maaseik) (ID73363);
 - iii. Hoeve Het Veerhof: Heppersteenweg 40, Maaseik (Maaseik) (ID73359);
 - iv. Onze-Lieve-Vrouwekapel: Nuchelenweg zonder nummer, Maaseik (Maaseik) (ID73361);
 - v. Hoeve: Kempenstraat 31, Dilsen-Stokkem (Rotem) (ID71549);
 - vi. Kesselshoeve: Kempenstraat 41, Dilsen-Stokkem (Rotem) (ID71550);
 - vii. Hoeve: de Schiervellaan 27, Dilsen-Stokkem (Rotem) (ID71518);
 - viii. U-Vormige hoeve met oude kern: de Schiervellaan 25, Dilsen-Stokkem (Rotem) (ID71517);
 - ix. Gietijzeren pomp: Kempenstraat zonder nummer, Dilsen-Stokkem (Rotem) (ID71552);
 - x. Langgestrekte hoeve: Molenveld 33, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID71589);
 - xi. Diverse palen: Gietijzeren grenspalen uit 1844 voor vastleggen grens Nederland-België; Kilometerpalen (XXXIII tot LII); 150 en 300el paaltjes uit periode 1863-1870.
- h) Historische dijken: klein en van beperkte lengte, vooral aan bovenzijde en/of rivierzijde van nederzettingen. Recente dijken veelal op de oude dijken en aaneengesloten. Ten oosten van Meeswijk: enkele rechte dijken ter bescherming mijnverzakkingsgebied. Ten noorden van Dilsen ligt een, vermoedelijk 16de eeuwse, dijk (CAI 50666).
- i) Verspreid komen kleine leemputten voor die soms gelinkt zijn aan bebouwing (vb. Hoeve Oude Maashof), en ook kleinschalige grindwinning. Ze vormen een opvallende vorm van reliëf, voorkomend met weiland of verruigd met struweel.
- j) Oude paden, kerkwegels, wegen en brugjes
- k) Zichten
 - 1) over het laagterras, zoals te Maaseik;
 - 2) vanaf het laagterras over de alluviale vlakte, zoals o.a. te Elen;
- l) Houtige landschapselementen waaronder een aantal merkwaardige bomen:
 - 1) Turner eik of Oostenrijkse eik: Labaerdijk – Pater Sangersbrug, Maaseik (Maaseik)
 - 2) Lindebomen kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Rust: Zonnestraat, Dilsen-Stokkem (Elen);

3° Het kasteeldomein Vilain XIII incl. Leut en omgeving.

- a) Kasteel Vilain XIII, *Dreef 148, Maasmechelen (Leut) (ID1226)*.
- b) Het Kasteelpark is gecentreerd rond perspectieven op de uitdeinende parkaanleg, die geleidelijk overgaat in akkers en weiden met indrukwekkend park in landschappelijke stijl met zeldzame dendrologische verzameling.
- c) Door middel van imposante dreven is het domein verbonden met de ruime omgeving.
- d) In het noorden van het park ligt hoeve Oude Maashof: *Genootstraat 51, Maasmechelen (Meeswijk) (ID1285)*;
- e) Leut zeer gaaf dorpscentrum met dorpsplein en kerk met sterke ruimtelijke binding door een dreef naar het kasteel Vilain XIII. Historische binding van het dorp met Vilain XIII: eigen bidvertrek aan de kerk en zijn imposante graf op de begraafplaats. Rond het dorpsplein met de drie lindes en de dorpspomp primeert 19de eeuwse bebouwing die een mooi geheel vormt.
 - 1) U-Vormige hoeve: *Genieskensstraat 132, Maasmechelen (Leut) (ID1231)*;
 - 2) Hoeve met losstaande bestanddelen: *Genieskensstraat 114, Maasmechelen (Leut) (ID1230)*;
 - 3) Dorpswoning: *St-Pietersstraat 50, Maasmechelen (Leut) (ID1241)*;
 - 4) Dorpswoning: *St-Pietersstraat 85, Maasmechelen (Leut) (ID1247)*;
 - 5) Café: *St-Pietersstraat 83, Maasmechelen (Leut) (ID1239)*;
 - 6) Paenhuis: *St-Pietersstraat 79, Maasmechelen (Leut) (ID1245)*;
 - 7) Dorpswoning: *St-Pietersstraat 77, Maasmechelen (Leut) (ID1244)*;
 - 8) Dorpswoning: *St-Pietersstraat 75, Maasmechelen (Leut) (ID1243)*;

- 9) Drie linden en dorpspomp: *St-Pietersstraat zonder nummer, Maasmechelen (Leut) (ID200287)*;
 - 10) Parochiekerk Sint-Petrus: *St-Pietersstraat zonder nummer, Maasmechelen (Leut) (ID1235)*;
 - 11) Pastorie: *Dreef 151, Maasmechelen (Leut) (ID1237)*;
 - 12) Gemeentehuis en gemeenteschool (voormalig): *St-Pietersstraat 46, Maasmechelen (Leut) (ID1238)*;
 - 13) Kerkhof: *Dreef zonder nummer, Maasmechelen (Leut) (ID1236)*;
 - 14) Woning dubbelhuis: *Ganzenpoelstraat 2, Maasmechelen (Leut) (ID1227)*;
 - 15) Boerenhuis: *Ganzenpoelstraat 20, Maasmechelen (Leut) (ID1229)*;
 - 16) Hoeve: *Ganzenpoelstraat 7, Maasmechelen (Leut) (ID1228)*;
 - 17) Hoeve: *Ganzenpoelstraat 5, Maasmechelen (Leut) (ID1228)*.
- f) Meeswijk: ontstond aan de rivier, langs de Genootstraat nog een concentratie van bebouwing met erfgoedwaarde.
- 1) Woning breedhuis: *Genootstraat 4, Maasmechelen (Meeswijk) (ID1258)*;
 - 2) Woning van 1872: *Genootstraat 8, Maasmechelen (Meeswijk) (ID1259)*;
 - 3) Smidse (voormalige): *Genootstraat 8, Maasmechelen (Meeswijk) (ID1260)*;
 - 4) Woning dubbelhuis: *Genootstraat 12, Maasmechelen (Meeswijk) (ID1261)*;
 - 5) Woning dubbelhuis: *Genootstraat 14, Maasmechelen (Meeswijk) (ID1261)*;
 - 6) L-Vormige hoeve: *Genootstraat 16, Maasmechelen (Meeswijk) (ID1262)*;
 - 7) Boerenhuis: *Genootstraat 21, Maasmechelen (Meeswijk) (ID1263)*.
- g) De windmolen Nieuw Leven behoorde bij het domein van Vilain XIII, een dreef en een landweg verbinden het kasteel met de molen: *Molenstraat zonder nummer, Maasmechelen (Leut) (ID1234)*.
- h) Te Mazenhoven een kapel opgericht door Vilain XIII: Kapel Onze-Lieve-Vrouw van Overwinning: *Steenakkerstraat zonder nummer, Maasmechelen (Leut) (ID1255)* en naastgelegen langgestrekte hoeve van 1894: *Steenakkerstraat 131, Maasmechelen (Leut) (ID1256)*;
- i) Overig bouwkundig erfgoed:
- 1) Langgestrekte hoeve: *St-Pietersstraat 145, Maasmechelen (Leut) (ID1253)*;
 - 2) Hoeve met losstaande bestanddelen: *St-Pietersstraat 112, Maasmechelen (Leut) (ID1252)*;
 - 3) Hoeve met losstaande bestanddelen (voormalige): *St-Pietersstraat 102, Maasmechelen (Leut) (ID1251)*; Houten kruis: *Dreef zonder nummer, Maasmechelen (Leut) (ID1233)*;
- j) Zichten: in het park, door de dreven en naar en vanaf de windmolen;
- k) Houtige landschapselementen:
- 1) Kasteelpark Vilain XIII met dendrologische collectie, dreven, loofgang en parkbomen: *Dreef, Maasmechelen (Leut)*
 - 2) Taxusbomen kapel Onze-Lieve-Vrouw van Overwinning: *Steenakkerstraat zonder nummer, Maasmechelen (Leut)*;
 - 3) Lindebomen dorpsplein: *St-Pietersstraat, Maasmechelen (Leut)*
- l) Diverse kleine landschapselementen: bomen, bomenrijen, bosjes, hagen, houtkanten, knotbomen, oude heggen, hoogstamboomgaarden, ...
- m) Historische dijken:
- 1) tracé van de historische dijk, aangepast tot huidige winterdijk;
 - 2) deel van een dijk die het mijnverzakkingsgebied moest beschermen tegen Maaswater.

4° Stokkem en Kasteel Carolinaberg

- a) Twee restanten van Maasmeanders
 - 1) Hoefijzervormige meander, deels ontgrind;
 - 2) Ouzeir, de huidige loop van de Rachelsbeek, gelegen naast het kasteelpark Carolinaberg.
- b) Kasteel Carolinaberg met bescheiden park waarin de resten van de oudste verdedigingswerken nog aanwezig zijn. Het kasteel gaat terug tot een burcht van omstreeks 1036, gelegen op een strategische locatie aan de Maas (nu oude meander).
 - 1) Kasteel Carolinaberg: *Steenkuilstraat 70, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID71624)*
 - 2) Oude site van volmiddeleeuws versterkt kasteel Carolinaberg (huidig kasteel uit 19de eeuw): *Dilsen-Stokkem (Stokkem) (CAI 50722)*;

- 3) Aarden wal: *Wal zonder nummer, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID200339)*;
- c) Houtige landschapselement: Bruine beuk bij kasteel Carolinaberg (19de eeuwse parkaanleg): *Steenkuilstraat, Stokkem (Dilsen-Stokkem)*
- d) Stokkem: ligging aan een meander zeer gaaf zichtbaar.
 - 1) Oude site van 17de-eeuws penitentenklooster: *Dilsen-Stokkem (Stokkem) (CAI 50723)*;
 - 2) Schippersherberg: *Oude-Maasstraat 3, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID71592)*;
 - 3) Breedhuis: *Oude-Maasstraat 5, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID71593)*.
- e) Archeologie: vroegmiddeleeuws metalen gereedschap (9de eeuw) (aangetroffen bij ontgrindingswerken): *Dilsen-Stokkem (Stokkem) (CAI 50586)*.

5° Kasteel Ommerstein

- a) Kasteel Ommerstein, *de Schiervellaan 1, Dilsen-Stokkem (Rotem) (ID71512)*.
- b) Omringd door een park in landschappelijk stijl, aangelegd in 1880 waarin nog verschillende bomen met erfgoedwaarde voorkomen;
- c) Perspectieven door het kasteelpark van Ommerstein;
- d) Houtige landschapselementen: kasteelpark Ommerstein met waardevolle bomen en dreven: *de Schiervellaan, Dilsen-Stokkem (Rotem)*;
- e) Kasteelhoeve van Ommerstein: *de Schiervellaan 3, Dilsen-Stokkem (Rotem) (ID71513)*.

6° Dilsen

- a) Dilsen: landschappelijk gezien het meest gave en herkenbare voorbeeld van een dorp ontstaan aan de Maas. De relatie tussen de dorpskern en de meander die nog uit open water bestaat is bewaard.
 - 1) Toren van de oude *Sint-Martinuskerk: Oude-Kerkstraat zonder nummer, Dilsen-Stokkem (Dilsen) (ID71138)*;
 - 2) Voormalige pastorie: *Oude-Kerkstraat 53, Dilsen-Stokkem (Dilsen) (ID71141)*;
 - 3) Voormalige kapelanie en houten kruis met houten crucifix: *Vissersstraat 2, Dilsen-Stokkem (Dilsen) (ID71152)*;
 - 4) Sterk gerestaureerd gebouw: *Vissersstraat 6, Dilsen-Stokkem (Dilsen) (ID71149)*;
 - 5) Voormalige hoeve: *Vissersstraat 3, Dilsen-Stokkem (Dilsen) (ID71148)*;
 - 6) Hooghuis: *Watermolenstraat 19, Dilsen-Stokkem (Dilsen) (ID71153)*.
- b) Archeologie: Volmiddeleeuws aardewerk vlakbij site oude parochiekerk: *Dilsen-Stokkem (Dilsen) (CAI 50943)*;
- c) Houtige landschapselementen: Lindeboom met houten kruis en houten crucifix bij de voormalige kapelanie: *Vissersstraat, Dilsen-Stokkem (Dilsen)*;

7° Gehuchten

- a) Heppeneert: straatdorp gelegen aan een dijk, oostelijk stroomt de Maas. Landelijk karakter goed bewaard: verschillende historische hoeven. Bedevaartsoord voor Onze-Lieve-Vrouw van Rust, omgeven door kerkhof en parkje erachter.
 - 1) Tweeledige hoeve: *Heppeneert 7, Maaseik (Maaseik) (ID73354)*;
 - 2) Gasthof van Onze-Lieve-Vrouw van Rust: *Heppeneert 15, Maaseik (Maaseik) (ID73355)*;
 - 3) Pastorie: *Heppeneert 21, Maaseik (Maaseik) (ID73356)*;
 - 4) Parochiekerk Sint-Gertrudis omgeven door kerkhof: *Heppeneert z.n., Maaseik (Maaseik) (ID73353)*;
 - 5) Tweeledige hoeve: *Heppeneert 35, Maaseik (Maaseik) (ID73358)*.
 - 6) Houtige landschapselementen: Lindebomen kerk en kerkhof: *Heppeneert, Maaseik (Maaseik)*;
- b) Booien op een lichte verhevenheid in het landschap, op enige afstand van de rivier, landelijk karakter bestaande uit voornamelijk 19de eeuwse hoeven.
 - 1) Hoeve met losstaande bestanddelen: *Boyen 46, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID71574)*;
 - 2) Langgestrekte hoeve: *Boyen 32, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID71573)*;
 - 3) Langgestrekte hoeve: *Boyen 16, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID71572)*;
 - 4) Hoeve met losstaande bestanddelen: *Boyen 14, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID71571)*;

- 5) Hoeve met losstaande bestanddelen: *Boyen 12, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID71570)*;
 - 6) Langgestrekte hoeve en café: *Boyen 3, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID71569)*;
 - 7) Kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Smarten: *Boyen zonder nummer, Dilsen-Stokkem (Stokkem) (ID71568)*.
- c) Mazenhoven ontstond op grote afstand van de Maas maar door verleggingen van de rivier ligt het er nu vlakbij.
- 1) L-vormige Hoeve: *Steenakkerstraat 80, Maasmechelen (Leut) (ID84756)*;
 - 2) Langgestrekte hoeve: *Steenakkerstraat 84, Maasmechelen (Leut) (ID1257)*;
 - 3) Woning breedhuis: *Mazenhoven 18, Maasmechelen (Leut) (ID1254)*.

7. De waarden die tot de aanduiding aanleiding gegeven hebben

Natuurwetenschappelijke waarde

Rivierlandschappen hebben een dynamisch karakter. In geomorfologisch, bodemkundig en hydrografisch opzicht is de alluviale vlakte van de Maas een zeldzaam gegeven in Vlaanderen omdat een aantal natuurlijke processen (overstroming, erosie, geulvorming, sedimentatie...enz.) er steeds vrij ongestoord konden verlopen. De duidelijk begrensde landschapseenheid is vooral belangrijk voor de kennis van de Maasevolutie tijdens het Quartair. Verplaatsingen van de Maas zijn in het landschap herkenbaar onder de vorm van geulen en verlaten meanders, nu nog zichtbaar in het (micro)reliëf. De Maasbedding zelf is omwille van de uiterst lage zomerdebieten in deze sectie één van de weinige toegankelijke en zichtbare nog natuurlijke beddingen van grote rivieren. De stroomdalgraslanden en ruigten herbergen onder invloed van het kalkhoudende Maaswater een specifieke vegetatie. Het permanente grasland bezit nog een uitzonderlijk reliëf van verlaten stroomgeulen.

De oude meanders bij Dilsen en Stokkem zijn zogenaamde 'hoefijzermere' of 'oxbow lakes', nog open meanders, de andere afgesneden meanders zijn (vrijwel) geheel verland. De meander bij Dilsen is nog zeer gaaf "driedelig" opgebouwd: bebouwing op de buitenbocht vanwege hoge ligging; de eigenlijke meander, nu water en moeras; landbouw in de binnenbocht vanwege lagere ligging, maar vruchtbaar. Andere waardevolle typen van oude Maasbeddingen zijn de meandertrein tussen Elen en Maaseik, die het Terras van Mechelen aan de Maas begrenst, de jongste Maasverplaatsing bij Heppeneert, de kronkelwaardgeulen tussen Bichterweert en Maaseik, waarvan bijzonder mooie voorbeelden ten zuiden van Heppeneert, de geulsystemen tussen Meeswijk en Stokkem en de talrijke historisch verlaten geulen in de uiterwaarden tussen Maasmechelen en Vucht.

Verschillende kasteelparken, waaronder Vilain XIII, bevatten bijzondere bo(o)m(soort)en en zijn in dendrologisch opzicht belangrijk.

Historische waarde

De historische verplaatsingen van de Maas zijn in het landschap herkenbaar, evenals het daarmee samenhangende dijken- en nederzettingsspatroon. De Maaskade te Maaseik, de ligging van Oud-Dilsen, Stokkem, Meeswijk en Leut en de gehuchten Booien, Heppeneert en Mazenhoven en verspreid voorkomende belangrijke hoeves zijn nauw met de aanwezigheid en de evolutie van de Maas verbonden. Bovendien zijn ook de verschillende kasteeldomeinen Ommerstein, Vilain XIII en Carolinaberg, verschillende kapellen en windmolens De Hoop en Nieuw Leven een verrijking voor het landschap. Het Maaskruis tussen Maasmechelen en Vucht markeert nog steeds de plaats waar de vaargeul en lijnpad van de bevaarbare Maas van oever veranderden.

De nederzettingen bezitten veelal een historisch centrum dat vaak aansluiting vindt op de ankerplaats. De perceleringsstructuur en ook het bodemgebruik bleven in grote gedeeltes van het gebied historisch stabiel en zijn herkenbaar in de graslanden en vruchtbare akkers, met een rijke verscheidenheid aan cultuurhistorische landschapselementen. Oude kuilen getuigen van de kleinschalige, plaatselijke leem- of grindwinning. Het gebied wordt tenslotte gekenmerkt door een brede waaier aan archeologische sites uit opeenvolgende periodes wat wijst op een continue menselijke aanwezigheid in de onmiddellijke omgeving van de rivier. De veelheid aan vondsten bevestigt de aantrekkingskracht van de Maas en haar eeuwenoude rol als handel- en transportroute.

Esthetische waarde

Het grillige stroompatroon van de Maas met zijn grindbanken, sterk wisselend debiet en de uiterwaarden daarlangs met verlaten meanders en stroomgeulen, vormen een gaaf en herkenbaar rivierlandschap. Het landschap is overwegend open met her en der een houtkant of bomenrij. Het kasteelpark Vilain XIII heeft een meer gesloten karakter maar met zichten doorheen verschillende bomengroepjes, alleenstaande bomen en diverse dreven die uitlopen naar de omgeving, onder andere naar de schilderachtige dorpskern van Leut.

Het landschap is gevarieerd. Verspreid door de uiterwaarden zijn opvallende landschapselementen zoals de diverse grote hoeves, soms wat hoger gelegen, en kleine gehuchten met landelijk karakter; Heppeneert, Booien en Mazenhoven. Ook de molens Nieuw Leven en De Hoop vormen opvallende

elementen. De vaak kleine klei- en grindkuilen vormen een opvallende vorm van reliëf en vallen soms extra op doordat ze begroeid zijn met struweel. In de zone langs de rivier ontsluiten historische dijken en onverharde wegen het gebied.

Sociaal-culturele waarde

De Maas vormde in het verleden, en nu nog steeds, een belangrijke grens. Het Meeswijk veer is de enige nog resterende permanente veerdienst over de Grensmaas, en geschikt voor gemotoriseerd verkeer.

Het kerkje van Heppeneert staat bekend als bedevaartsoord van Onze-Lieve-Vrouw van Rust, dat erg veel bezoekers aantrekt. Aan de gelijknamige kapel te Elen worden elk jaar de kruidwissen gewijd.

Aan het Maaskruis werden door de lijndrijvers offers geschonken zodat de oversteek door de Maas veilig zou verlopen. Van het geld werden in Vucht missen gehouden voor de lijndrijvers.

Ruimtelijk-structurende waarde

De Maas was determinerend voor de opbouw en organisatie van het volledige gebied. Vooral in het verleden heeft de rivier bepaald hoe het landschap zich ontwikkelde. In het huidige landschap is dat terug te zien in de ligging van de bewoning en het landgebruik en in de oude meanders en het (micro)reliëf van de voormalige stroomgeulen.

De dorpen en de Rijksweg (N78) in het westen vormen een duidelijke visuele grens. Ook de dijken, die recent verhoogd werden en waarop een weg ligt, zijn sterk structurend.

8. aanpassingen tov de oorspronkelijke fiche van de ankerplaats omwille van nieuwe inzichten

Naast wijzigingen aan de afbakening zijn de aanpassingen van de fiche voornamelijk het resultaat van een verdieping en vervollediging van de kennis van de ankerplaats, eerder dan een wijziging van de inzichten. Het gaat om de volgende **aanpassingen bij actualisatie**.

Samenvoegen ankerplaatsen

In de Landschapsatlas (2001) werd onderscheid gemaakt tussen de Maasvallei van Maasmechelen tot Stokkem met kasteeldomein Vilain XIII (A70044) en de Maasvallei van Stokkem tot Heppeneert (A70024). Aangezien de ankerplaatsen A70024 en A70044 inhoudelijk sterk vergelijkbaar zijn, werd ervoor geopteerd deze samen te voegen tot één ankerplaats waarbij de landschappelijke samenhang van het gehele gebied een meerwaarde biedt t.o.v. de twee afzonderlijke delen.

Ankerplaats A70024 en A70044 zijn inhoudelijk zeer overeenkomstig. Beide hebben ze betrekking op de Maasvallei en in het bijzonder de alluviale vlakte waar de Maas, in de loop van de tijd, vrij doorheen meanderde. Oude meanders zijn kenmerkend in dit deel van de vallei. De rivier werd pas relatief laat bedijkt en de dijken werden op enige afstand (tot 1 km) van de rivier gelegd waardoor brede uiterwaarden bleven liggen. Deze uiterwaarden kenmerken zich door microreliëf, wisselend landgebruik, verspreide hoeves en gehuchten. De dorpen ontstonden langs de Maas, nu veelal verlaten armen. In de ankerplaatsen liggen verschillende kastelen, ook veelal ontstaan op strategische positie aan de Maas. Deze kenmerken zijn in beide ankerplaatsen hetzelfde, de beschrijving in de fiches is ook grotendeels overeenkomstig. Het landschap vormt hier een duidelijk geheel met overeenkomstige landschapskenmerken. De twee ankerplaatsen worden ter hoogte van Stokkem samengevoegd via de Maas en het landbouwgebied ten oosten van Molenveld.

Opname grindputten?

Recente ontginningsputten werden niet opgenomen in de ankerplaats. Deze grote winningen sluiten niet aan op de schaal van het landschap en ruimtelijk worden ze van de rest van het landschap begrensd door een hoge dijk. Ze volgen veelal wel een oude meander omdat de afzetting in de binnenbocht goed te winnen was. Echter andere structuren van het "traditionele" agrarisch landschap, werden volledig weggevaagd en er bleef een "nieuw" landschap achter. De plassen worden veelal omgezet in natuur- of recreatiegebied. De plassen liggen niet omringd door ankerplaats, waardoor ze eenvoudig uitgesneden konden worden. De verbinding van de ankerplaats wordt gevormd door de Maas waarlangs de verschillende gave uiterwaardegebieden liggen. De Maas is een sterk structurerend element binnen de ankerplaats en heeft het landschap hier gevormd. Bijkomend voordeel van deze aanpak is dat de twee ankerplaatsen A70024-A70044 zodanig met elkaar verbonden konden worden. In de afbakening in de landschapsatlas (2001) zat de grindwinning van Maaswinkel wel in de ankerplaats omdat het reeds ontwikkeld was tot natuurgebied. We willen hier echter een consequente aanpak toepassen waardoor ook deze plas buiten de ankerplaats wordt gelaten.

In het kader van verruiming van de rivier worden de grindputten soms ingezet als overstromingsgebied waar de Maas buiten zijn oever kan treden bij extreme hoge waterstanden. Hoewel op deze plekken dan in zeer geringe mate sediment wordt afgezet/weggeslagen, is er geen sprake van herstel van rivierdynamiek. De grindputten zijn veelal verschillende meters diep waardoor sedimentverplaatsing zich beperkt tot de randen.

Kleine grenswijzigingen (bespreking van noord naar zuid)

Ten noorden van Elen, tegen de ring bij Maaseik werd de ankerplaats een klein deel uitgebreid. De grens lag voorheen rondom de Kraaienboshof en Diepbeekhof, maar volgde geen duidelijke grens. Door de grens van de ankerplaats te verplaatsen tot aan de ring wordt een landschappelijk duidelijkere grens gevolgd en kan bovendien een hoeve uit de Inventaris Bouwkundig Erfgoed (ID73465) bijkomend worden opgenomen.

Door recente grindwinning (na 2001) werd de ankerplaats bij Rotem gereduceerd tot een zeer smalle verbinding. De verbinding werd gevormd door een oude meander die op deze plek niet heel gaaf of herkenbaar is. Het is nog een verruigde natte zone, bekneld gelegen tussen dijk en dorp/tuinen. Aangezien in de ankerplaats nog andere mooiere voorbeelden te zien zijn van oude meanders, werd deze niet langer opgenomen.

Ten noorden van Stokkem liep de verbinding via de Oude Maas. Echter, hier ligt een parkeerterrein, sportterreinen, een weg, ... Dit is geen gaaf gebied. De verbinding van de Oude Maas wordt verlegd naar het zuiden via het Molenveld, waar de ankerplaats uitbreidt zodat ook de zuidelijke ankerplaats opgenomen wordt.

Door de samenvoeging van de twee ankerplaatsen ter hoogte van het Molenveld is bij deze plek een zeer smalle uitsnijding ontstaan. Echter de bebouwing ten oosten van Stokkem is te sterk storend om op te nemen in de ankerplaats. Beide delen langs de weg worden opgenomen omdat er een oude meander van de Maas ligt.

Te Stokkem werd de grens ten noorden van Carolinaberg iets ruimer met inbegrip van de straat Wal die teruggaat op de stadswal (aarden wal en watergracht) van de 13de eeuw (opgenomen in de Databank Inventaris Bouwkundig Erfgoed, <http://inventaris.vioe.be/dibe>). Hier werden bijkomend een opgenomen binnen de ankerplaats vanwege hun erfgoedwaarde en ligging aan de oude maasmeander

In Meeswijk ligt aan de weg die oorspronkelijk langs de Maas liep, nabij het kasteel Vilain XIII, een rij historische woningen, hoeves en een beschermde smidse. Deze sluiten aan op de ankerplaats en vormen een deel van de historische dorpskern en worden daarop opgenomen in de ankerplaats.

Het gebied tussen het kasteel Vilain XIII en molen Nieuw Leven werd verkleind. In de loop van de laatste jaren werd de bebouwing daar verder uitgebreid en is het tussenliggende gebied niet langer gaaf (en herkenbaar). De dreef naar de molen echter is wel nog zeer gaaf (opgenomen binnen bescherming) en de verbinding wordt dan ook via deze dreef met aanpalende percelen gerealiseerd. Oorspronkelijk was er ook een landweg rechtstreeks van het kasteel naar de molen, het gave deel van deze landweg werd tevens opgenomen in de ankerplaats.

In Leut werd de begrenzing iets verkleind. Het dorpscentrum was vrij ruim opgenomen, ook veel bebouwing zonder erfgoedwaarde en tuinen waren mee in de ankerplaats opgenomen. In de nieuwe begrenzing worden enkel het historisch centrum rond de kerk met gebouwen met erfgoedwaarde en de open ruimte ten westen opgenomen. De overige min of meer open ruimtes rond het centrum werden niet opgenomen. De ruimte ten zuiden van het dorpsplein was volledig veranderd in tuin. De open ruimten ten westen van het plein was wel nog open en gebruikt als akker/grasland. Eén oude hoeve is er nog functioneel en heeft erfgoedwaarde (Databank Inventaris Bouwkundig Erfgoed, ID1230)).

Ten zuiden van Leut werd het meest westelijk deel van de ankerplaats weggelaten. Hier ligt een storende zuiveringsinstallatie en ten zuiden van Leut breidt de bebouwing uit. Er is geen meerwaarde voor de opname van dit gebied in de ankerplaats. De grens komt op de dijk te liggen, een duidelijke landschappelijke grens die de grens van de overstroombare vlakte afbakt.

Tot slot werden alle items uit de Databank Inventaris Bouwkundig Erfgoed, die in of tegen de ankerplaats gelegen zijn, mee in de afbakening opgenomen.

9. Toekomstige ruimtelijke vertaling en visie op de ankerplaats; sectorale visie Onroerend Erfgoed

Deze tekst samen met de toegevoegde kaart 'voorstel ruimtelijke vertaling' lezen.

Algemeen

Op basis van het voorkomen van de erfgoedkenmerken kan het gebied beschouwd worden als één **landschappelijk geheel**. De huidige buiten- en binnendijkse gronden zijn enkel kunstmatig van elkaar gescheiden door een winterdijk die in de loop van de 19de en 20ste eeuw gesloten werd. Deze tweedeling komt geenszins overeen met de fysische en/of cultuurhistorische begrenzingen van de uiterwaarden. Het onderscheid tussen beide zijden van de winterdijk hangt bijgevolg voornamelijk samen met het nog overstroombare karakter van de buitendijkse gebieden, de huidige **winterbedding**.

Voor de verschillende deelgebieden gelden als hoofddoelstellingen van de aanduiding als ankerplaats de **landschapkenmerken en –waarden in stand te houden en/of te versterken en de natuurlijke dynamiek te beheren**. De ankerplaats wordt in belangrijke mate gekenmerkt door elementen van het fysisch landschap naast de cultuurhistorische en andere erfgoedelementen. In de milieuproblematiek en de planningsprocessen van de ruimtelijke ordening moet echter meer aandacht besteed worden aan de **natuurwetenschappelijke, informatieve waarde van het fysisch landschap**, dat niet alleen in natuurgebieden, maar ook in landbouwwarealen zijn kenmerken en waarde kan behouden. Wat deze laatste betreft zijn de huidige uiterwaarden op cultuurhistorisch vlak niet per definitie graslanden, die immers traditioneel voornamelijk voorkwamen in de natte, oude geulen en in de toponymisch als dusdanig aangeduide weerden.

Voor een doelgericht beheer van de ankerplaats wordt de artificiële indeling tussen binnen- en buitendijks verder aangehouden om meer specifiek een visie te geven op deze twee deelgebieden.

Deelgebied 1: Buitendijkse gebieden (winterbedding)

- a) Kenmerkend voor de Maas en zijn uiterwaarden is het (oorspronkelijk) dynamisch karakter van de rivier, die daarbij haar vroegere grind- en alluviale afzettingen herschikt. Essentieel voor deze rivierdynamiek is bijgevolg rivierverruiming zowel als de aanwezigheid van grind, waarin de rivier haar eigen gang kan gaan. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren door beddingverbreding, hoogwatergeulen, etc. Uit landschappelijk oogpunt is het beheer er bijgevolg op gericht de rivier te verruimen door ingrepen die gebruik maken van en gericht zijn op haar natuurlijke dynamiek.
- b) Rivierverruiming met het oog op rivierdynamiek kan niet tegelijk gepaard gaan met diepe of uitgebreide ontgrinding omdat voor rivierdynamiek dit grind onontbeerlijk is. Na dergelijke ontgrinding ontstaan plassen die slechts zeer beperkt opgenomen kunnen worden in de dynamiek van de rivier (wel hebben ze natuurwaarde).
- c) Behoud van en aandacht voor geomorfologisch waardevolle vormen zoals kronkelwaardsystemen, oude meanders, kleine reliefverschillen, ...
- d) Behoud van perceelsstructuur, met name daar waar ze zeer kenmerkend is voor dit type landschap: blokvormige verkaveling in de oude meanders en waaievormige strookverkaveling in de binnenbocht.
- e) Gepast beheer van de waardevolste vegetaties: stroomdalgraslanden, hardhout-ooibos en grindbanken en steile oevers.
- f) Behoud en beheer van oude meanders. Zichtbaar houden van deze structuren in het huidige landschap: open water en specifiek landgebruik (grasland, struweel of populieren).
- g) Vrijwaren van het archeologisch erfgoed.
- h) Behoud en beheer van het bouwkundig erfgoed met bijzondere aandacht voor:
 - a. Historische hoevebebouwing met bijzondere aandacht voor hun geïsoleerde, veelal hogere ligging, erfbeplantingen en boomgaarden.
 - b. Klein bouwkundig erfgoed zoals het maaskruis en de vele grens- en kilometerpalen.
- i) Voorkomen van verdere verharding van het onverhard wegennet in de uiterwaarden.
- j) Verdere bebouwing in de uiterwaarden tegengaan.

- k) Behoud en beheer van landschapselementen zoals historische dijken, leemputten, kleinschalige grindwinning, houtige landschapselementen, houtkanten, hagen, etc.
- l) Vrijwaren van zichten in de uiterwaarden en de garanties voor voldoende openheid van het landschap.

Deelgebied 2: Binnendijkse gebieden

- a) De binnendijkse gebieden bevinden zich thans buiten de rechtstreekse invloedssfeer van de rivier. De oostzijde wordt begrenst door de winterdijk en de westzijde door de dorpen die als een lint doorheen dit gebied liggen. Het is van belang gave overgangen tussen de dorpen en het buitengebied herkenbaar te houden en nieuwe bebouwing zo te sturen dat de landschappelijke samenhang ruimtelijk-structureel niet wordt aangetast.
- b) Ten aanzien van het fysisch landschap kan hier gebruik gemaakt worden van de natuurlijke dynamiek van het terrein. Zo kan een voormalige stroomgeul bijvoorbeeld herkenbaar blijven en voor verdere nivellering behoed worden door deze te benutten in functie van gescheiden regenwaterafvoer.
- c) Behoud van en aandacht voor geomorfologisch waardevolle vormen zoals de oude meanders, kleine reliefverschillen, (stoot)oevers, ...
- d) Behoud en beheer van oude meanders. Zichtbaar houden van deze structuren in het huidige landschap dmv. het open houden van het water, behouden van waterlopen en bestendigen van specifiek landgebruik op deze plaatsen zoals grasland, struweel of populieren. Op plaatsen waar de typische driedelige landschapsopbouw zichtbaar is, deze behouden (Dilsen, Stokkem, Meeswijk).
- e) Vrijwaren van het archeologisch erfgoed.
- f) Behoud en beheer van het bouwkundig erfgoed met bijzondere aandacht voor:
 - a. historische hoevebebouwing met bijzondere aandacht voor hun geïsoleerde, veelal hogere ligging, erfbeplantingen en boomgaarden.
 - b. klein bouwkundig erfgoed zoals verschillende grens- en kilometerpalen en de gietijzeren pomp in Rotem.
- g) Voorkomen van verdere verharding van het onverhard wegennet.
- h) Verdere bebouwing in dit gebied tegengaan.
- i) Behoud en beheer van landschapselementen zoals historische dijken, leemputten, kleinschalige grindwinning, houtige landschapselementen, houtkanten, hagen, etc.
- j) Vrijwaren van zichten en de garanties voor voldoende openheid van het landschap.

Deelgebied 3: Kasteel Vilain XIII en omgeving

- a) Beheer van het kasteeldomein Vilain XIII als samenhangend geheel van het kasteel, de slotgracht, het klein bouwkundig erfgoed en het kasteelpark in landschappelijke stijl. Er dient bijzondere aandacht te gaan naar de dendrochronologische collectie van het park. Er dient bijzondere aandacht te gaan naar de ruimere omgeving: hoeve de Oude Maashof, dreven die naar Leut, Meeswijk en de molen Nieuw Leven lopen en de sterke binding tussen het kasteeldomein en deze sites. Behoud en versterking van de erfgoedwaarden horen hier het uitgangspunt te zijn.
- b) Behoud van de visuele binding tussen het kasteel en het park en de geleidelijke overgangen van het park naar het omringende landschap dmv. een aangepast parkbeheer. Vrijwaren van zichten in het kasteelpark Vilain XIII.
- c) Weren van bijkomende bebouwing in de open ruimtes van Meeswijk, Leut en in het overig agrarisch gebied.
- d) Vrijwaren van de erfgoedwaarden van Leut, met bijzondere aandacht voor de relatie met het kasteel Vilain XIII, de sfeer, de samenhangende erfgoedelementen en de groene omgeving bestaande uit de drie lindebomen en de dreven naar het kasteel. Het schilderachtige entourage dient een uitgangspunt te zijn.
- e) Behoud en beheer van het bouwkundig erfgoed van Leut bestaande uit o.a. de Kerk, pastorie, begraafplaats, gemeentehuis en -school, dorpswoningen, café en hoeves.
- f) Behoud en beheer van het bouwkundig erfgoed van Meeswijk met speciale aandacht voor de Smidse.
- g) Behoud en beheer van de windmolen Nieuw Leven met speciale aandacht voor de landschappelijke omgeving. Behouden en versterken van de verbinding van de molen met het kasteel. Vrijwaren van zichten van en naar de molen.

- h) Behoud en onderhoud van landwegen.
- i) Behoud en beheer van historische dijken.
- j) Bij het uitvoeren van inrichtingswerken wordt aandacht besteed aan het bodemarchief. Bij inrichtingswerken aan historisch belangrijke structuren (bv. slotgracht) wordt advies gevraagd aan de voor archeologie bevoegde administratie

Deelgebied 4: Stokkem en Kasteel Carolinaberg

- a) Beheer van het kasteeldomein Carolinaberg met haar 19de eeuwse kasteel en bescheiden park en bruine beuk. Er dient bijzondere aandacht te gaan naar de archeologische resten in het park (bv. de Beer, de Blauwmuur, ...) en de naastgelegen aarden wal.
- b) De relatie tussen Stokkem en de oude Maasarmen dient te worden versterkt om de landschappelijke relatie tussen dit dorp en de Maas zichtbaar te houden. Zowel de grote meander waaraan de kade lag en een schippersherberg gelegen is, als de ligging van Carolinaberg aan de oude rivierarm waar de Rachelsbeek doorheen loopt.

Deelgebied 5: Kasteel Ommerstein

- a) Beheer van het kasteeldomein Ommerstein met haar kasteel, restanten van de slotgracht en het park in landschappelijke stijl.
- b) Gepast beheer van de houtige landschapselementen.
- c) Behoud en versterken van perspectieven en zichten door het kasteelpark.
- d) Behoud en beheer van het bouwkundig erfgoed.

Deelgebied 6: Dilsen

- a) De landschapsopbouw van Dilsen is uitzonderlijk gaaf bewaard. Op deze plek moet ervoor gewaakt worden dat de opbouw van het landschap bewaard blijft.
 - 1) Dorpskern en bebouwing aan de buitenbocht tegen de oude meander.
 - 2) De oude meander is als open water bewaard en herkenbaar als rivierarm.
 - 3) In de binnenbocht ligt de landbouwgrond.
- b) Behoud en beheer van het bouwkundige erfgoed met speciale aandacht voor de omgeving van de toren van de Sint-Martinuskerk.
- c) Vrijwaren van het archeologisch erfgoed, speciale aandacht voor de omgeving van de toren van de Sint-Martinuskerk.
- d) Behoud en beheer van de houtige landschapselementen.

Deelgebied 7: Gehuchten

- a) Vrijwaren van de erfgoedwaarden van de gehuchten met bijzondere aandacht voor de sfeer, de kleinschaligheid en de open omgeving.
- b) Behoud van het kleinschalige en compacte karakter van de gehuchten.
- c) Vrijwaren van de zichten van en naar de gehuchten.
- d) De dijken, kades ed. beheren en behouden.
- e) Gepast beheer van de houtige landschapselementen. Aandacht voor ensembles van houtig en bouwkundig erfgoed.

10. Kansen, knelpunten en aandachtspunten

Het benutten van de dynamiek van de rivier resp. van het fysisch landschap biedt belangrijke kansen op landschappelijk vlak zowel als in andere maatschappelijke domeinen.

De evolutie van het landschap hangt samen met de huidige en toekomstige ontwikkelingen binnen de landbouw. Een leefbare landbouw met respect voor de landschapskenmerken is dan ook een essentiële voorwaarde voor behoud van de identiteit van het landschap.

De landschappelijke structurelementen vormen de dragers voor de toeristisch-recreatieve potenties van de streek (hoofdzakelijk fietsen en wandelen). De ontwikkelingsperspectieven voor de toeristisch-recreatieve infrastructuur gaan uit van het recreatief medegebruik met respect voor de draagkracht

van het gebied, waarbij een afweging in functie van de ruimtelijke draagkracht dient te gebeuren en waarbij geen afbreuk wordt gedaan aan de landschappelijke waarden..

De ontwikkeling van het RivierPark Maasvallei biedt kansen voor de recreatieve ontsluiting en waardering van het gebied. Hierin worden verschillende toeristische voorzieningen voorzien die binnen de ankerplaats een plaats (kunnen) krijgen: Provinciaal toeristisch fietsroutenetwerk; Maascentrum De Wissen; diverse wandelingen; snoer van Maasdorpjes (het verhaal van de oudste nederzettingen langs de Maas); Corporate Image Maasvallei; veerpondjes; kano/kajakmogelijkheden; vis/hengelmogelijkheden.

Een groot knelpunt binnen de alluviale vlakte van de Maas, zijn de historische grindputten die veelal niet aansluiten bij het omringende landschap. Reeds grote stukken uiterwaarden verdwenen door grootschalige grindwinning waarbij uitgestrekte waterplassen ontstonden. Deze diepe waterplassen zijn meestal niet volledig te combineren met het herstel van rivierdynamiek omdat ze veelal zeer diep en/of uitgestrekt zijn en het substraat voor erosie en/of sedimentatie grotendeels ontbreekt. Maatschappelijke en economische projecten (waaronder de projectontgrinding Elerweert waarbij grindwinning wordt gecombineerd met het verhogen van riviergeveiligheid en natuur- en landschapontwikkeling) worden door een aanduiding van de ankerplaats niet onmogelijk maakt. De ankerplaats geeft inzicht in de erfgoedwaarden en maakt bij het begin van een planingsproces duidelijk welke de erfgoedwaarden zijn die in het afwegingsproces worden meegenomen. Het is dan bij de opmaak van een RUP dat de ruimtelijke en maatschappelijke afweging van alle belangen wordt gemaakt.

Bebouwing in de alluviale vlakte dient geweerd te worden wegens het overstromingsgevaar en aantasting van de landschapswaarden. Recente (lint) bebouwing rond de historische dorpskernen, met name in de richting van de uiterwaarden dient te worden tegengegaan. Dit tast de landschappelijke relaties van de dorpen, die ontstonden aan de Maas, aan. Op sommige plekken wordt in een oude meander gebouwd, of worden infrastructuren aangelegd die deze landschappelijke relicten aantasten en de landschappelijke samenhang tegengaan.

Een mogelijk gevaar voor dit aan reliëfverschillen rijke gebied, is het vereffenen, hierdoor kunnen oude meanders, stroomgeulen tegen de rivier en kleine kleiputten verdwijnen. Dit vereffenen gebeurt – naast bebouwing - vooral als gevolg van de intensivering van het grondgebruik in de landbouw.

Enkele specifieke knelpunten zijn tevens de visuele barrières door misplaatste bebouwing of verwaarloosde en uitgegroeide boomkwekerijplantages op plaatsen met een voor het overige open zicht (met name te Elen en Heppeneert, zie kaart 'ruimtelijke voorstelling van de ankerplaats').

11. Gewenste planologische afstemming; sectorale visie Onroerend Erfgoed

Hoewel de hieronder genoemde projecten en visies inzetten op landschappelijke kwaliteit in het algemeen of zelfs op specifieke landschappen in het bijzonder, wordt dit nog onvoldoende gezien in functie van zowel de natuurwetenschappelijke en informatieve waarde van het fysisch milieu als de cultuurhistorische en andere erfgoedelementen.

De gewestplanbestemmingen binnen de ankerplaats zijn voornamelijk "agrarische gebieden" al dan niet "landschappelijk waardevolle agrarische gebieden" en "agrarische gebieden met ecologisch belang". Deze bestemmingen zijn goed te verzoenen met de doelstellingen van de ankerplaats. Direct langs de rivier en in oude meanders zijn delen bestemd als natuurgebied, in het kader van het beheer van deze zones is deze bestemming gepast.

De parkgebiedbestemmingen van de parken van het kasteel van Villain XIII, het kasteel Ommerstein en het kasteel Carolinaberg passen bij deze gebieden. Het parkgebied van Ommerstein loopt door tot en met de afgesneden meander van Dilsen, de verschillende oude meanders zouden beter vergelijkbare gewestplanbestemming en beheer hebben.

De bebouwingskernen zoals Leut, Mazenhoven, Meeswijk, Booien, Dilsen en Rotem hebben allen bestemming "woongebieden met landelijk karakter", dit zou eventueel kunnen worden omgezet in "woongebieden met landelijk karakter en cultureel, historische en/of esthetische waarde. De open ruimte in de bebouwingskern van Leut wordt in het gewestplan bestemd als "woonuitbreidingsgebieden". De exacte invulling van dit gebied is nog niet gespecificeerd. Vanwege haar historische en structurerende waarde zou deze open ruimte beter niet (direct) aangeboord

worden als woongebied. Een andere, minder harde bestemming zoals park of natuur evt. met landbouwgebruik zou beter passen. De exacte inrichting en bestemming kan in een gemeentelijk RUP verder worden gespecificeerd.

Maatschappelijke en economische projecten (waaronder de projectontgrinding Elerweert waarbij grindwinning wordt gecombineerd met het verhogen van riviergeveiligheid en natuur- en landschapsontwikkeling) worden door een aanduiding van de ankerplaats niet onmogelijk gemaakt. De ankerplaats geeft inzicht in de erfgoedwaarden en maakt bij het begin van een planningsproces duidelijk welke de erfgoedwaarden zijn die in het afwegingsproces worden meegenomen. Het is dan bij de opmaak van een RUP, waarbij de ankerplaats geheel of gedeeltelijk kan worden doorvertaald naar een erfgoedlandschap, dat de ruimtelijke en maatschappelijke afweging van alle belangen wordt gemaakt. Na het winnen van het grind kunnen deze erfgoedwaarden tevens mee in rekening worden gebracht bij de herinrichting van het gebied, zodat de landschappelijke kwaliteit van de gehele rivierdal zoveel mogelijk wordt behouden en versterkt.

Op basis van de aanduiding van de ankerplaats en de aangehaalde waarden en visie is planologische afstemming nodig met de volgende processen.

Ruimtelijke visie voor landbouw, natuur en bos – Limburgse Kempen en Maasland

In de 'Ruimtelijke visie voor landbouw, natuur en bos – regio Limburgse Kempen en Maasland: operationeel uitvoeringsprogramma' (Vlaamse Overheid, 12 december 2008) overlapt de ankerplaats met vier projectgebieden:

- nr. 10 Landbouwgebied van Maaseik tot Stokkem
- nr. 11 Landbouwgebied van Stokkem tot Eisden
- nr. 14 Maasvallei van Stokkem tot Maaseik
- nr. 15 Maasvallei van Smeermaas tot Stokkem

De gebieden nrs. 10 en 11 zijn van categorie 0, d.w.z. bevestigen van de bestemming op het gewestplan voor de aaneengesloten landbouwgebieden tussen Maaseik en Stokkem resp. Stokkem en Eisden (cf. herbevestigde agrarische gebieden, blz. 4), zij het met optie op de opmaak van een gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan voor de differentiatie als natuurverweving voor de gebieden tussen Stokkem, Lanklaar en Meeswijk en voor het gebied tussen de Zuid-Willemsvaart en Leut. Deze twee zones voor overdruk 'natuurverweving' situeren zich in de omgeving van de Daalderdijk tussen Meeswijk en Stokkem en in de omgeving van de molen Nieuw Leven te Leut.

De gebieden nrs. 14 en 15 zijn van categorie 1, d.w.z. op korte termijn op te starten.

Het gebied nr. 14 beoogt de opmaak van een gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan voor:

- Het nader uitwerken van de verweving van landbouw en natuur met behoud van het waterbergend vermogen voor Elertweert en voor het gebied ten zuiden van het voetveer Rotem. Er dient ruimte beschikbaar te blijven voor de geplande werken in het kader van het integraal waterbeheer in de zogenaamde Boertien locaties.
- Het versterken van de natuurwaarden o.a. waardevolle graslanden, houtkanten, hagen, sloten en beken voor de uiterwaarden.
- Het nader verfijnen van de ruimtelijke verweving van landbouw, natuur, bos en waterberging voor het gebied Ommerstein, dat er voldoende ruimte wordt gevrijwaard voor het behoud, de ecologische opwaardering en het landschappelijke herstel van de aanwezige bos-, natuur- en landschapselementen.
- Het behoud en de ontwikkeling van de natuur- en waterbergingsfunctie voor de uiterwaarden van Heppeneert-Elerweert, Bichterweert en Negenoord.
- Vrijwaren van het uiterwaardenlandschap.

Ten aanzien van dit gebied wordt verder gepreciseerd:

- Verder onderzoek en overleg nodig i.f.v. het gedetailleerd in kaart brengen van het landbouwgebruik en de landbouwbedrijfszetels, concrete mogelijkheden voor uitbreiden van natuur- en bosgebieden en mogelijkheden voor waterberging. Opmaken gevoeligheidsanalyse voor bestaande landbouwbedrijven in het gebied.
- Opmaak RUP ter ondersteuning van het kavelbemiddelingsproject in het gebied Steenkamp-Wurfeld. Dit is een deelproject van het project 'grove groententeelt' dat kadert in het project

'herstructurering landbouwgronden Noordoost Limburg' dat onderdeel vormt van het Limburgplan (2005-2009) van de Vlaamse Regering (B.VL. 8 juli 2005).

- Afstemmen met de acties opgenomen in het goedgekeurde bekkenbeheersplan Maas in het kader van het integraal waterbeheer.

Het gebied nr. 15 beoogt o.a. de opmaak van een gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan voor:

- Het hernemen van de agrarische bestemming op het gewestplan voor het landbouwgebied van Neerhagen tot Smeermaas.
- Het nader uitwerken van de verweving van landbouw en natuur met behoud van het waterbergend vermogen voor de uiterwaarden Vucht, Kotem en Herbricht. Er dient ruimte beschikbaar te blijven voor de geplande werken in het kader van het integraal waterbeheer in de zogenaamde Boertien locaties.
- Het versterken van de natuurwaarden o.a. waardevolle (stroomdal)graslanden, houtkanten, hagen, sloten en beken voor de uiterwaarden.
- Het behoud en de ontwikkeling van de natuur- en waterbergingsfunctie voor de uiterwaarden Meeswijk-Mazenhoven en Maaswinkel; In het gebied Leut-Kraaienbos wordt in de mogelijkheid voorzien voor bosuitbreiding. (richtcijfer 25 ha)
- Vrijwaren van het uiterwaardenlandschap en behouden van de waardevolle cultuurhistorische erfgoedelementen.
- Het behoud en de ontwikkeling van de natuur- en waterbergingsfunctie voor de uiterwaarden Herbricht en Hochter Bampd.

Ten aanzien van dit gebied wordt verder gepreciseerd:

- Verder onderzoek en overleg nodig i.f.v. het gedetailleerd in kaart brengen van het landbouwgebruik en de landbouwbedrijfszetels, concrete mogelijkheden voor uitbreiden van natuur- en bosgebieden en mogelijkheden voor waterberging. Opmaken gevoeligheidsanalyse voor bestaande landbouwbedrijven in het gebied.
- Afstemming met de acties in het kader van het Grensmaasproject (zgn. Boertienlocaties)
- Afstemming met het gewestelijk RUP voor differentiatie als natuurverweving voor het gedeelte in beleidsruimte binnen HAG voor de gebieden tussen Stokkem, Lanklaar en Meeswijk en voor het gebied tussen de Zuid-Willemsvaart en Leut.
- Afstemmen met de acties opgenomen in het goedgekeurd bekkenbeheersplan Maas in het kader van het integraal waterbeheer.

Strategische projecten RSV

Eén van de eind 2010 voor subsidiering goedgekeurde strategische projecten is 'Maasvallei,... grensverleggend 2011-2014 - Bouwen aan het Internationaal Rivierpark Maasvallei'. Via deze subsidies worden gemeenten, provincies en andere publieke actoren gestimuleerd om de ruimtelijke kwaliteit in Vlaanderen te verhogen door concrete projecten te realiseren. De strategische projecten moeten bijdragen aan de uitvoering van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. Ze moeten een impact hebben op Vlaams niveau, vertrekken vanuit bestaande visies en de samenwerking van ruimtelijke actoren in een gebied stimuleren.

Volgens het terzake verschenen persbericht willen de vzw Regionaal Landschap Kempen en Maasland, de provincie Limburg, 5 Maassteden en -gemeenten en verschillende andere actoren uit de Maasregio werk maken van meer ruimtelijke en landschappelijke kwaliteit in de Maasvallei. Daarnaast wil het project ook bijdragen aan duurzaam toerisme en regionale ontwikkeling in de Maasvallei. Dit strategisch project maakt een overkoepelende projectcoördinatie mogelijk. Nog volgens het persbericht zijn hiervoor alle relevante actoren betrokken, processen opgezet en afspraken gemaakt ter uitvoering van verschillende deelprojecten.

"De Maasvallei is een belangrijke schakel in de natuurlijke structuur van Vlaanderen. Het project draagt in grote mate bij tot de vrijwaring en inrichting van openruimtegebieden en het behoud en versterking van de diversiteit, herkenbaarheid en identiteit van het landschap van de Maasvallei", zo wordt de keuze gemotiveerd.

Toetsing aan het Ruimtelijk Structuurplan Limburg (RSPL)

De ankerplaats is gelegen binnen de hoofdruimte Maasland, en deelruimte Open Maasland en Zuidelijk Maasland van het RSPL.

In het Open Maasland (noordelijk deel van de Maasvallei) worden o.m. volgende ruimtelijke principes vooropgesteld (p.346):

- de Maas en aanliggende plassen als drager van waterbeheersing, natuurontwikkeling en watertoerisme en –recreatie
- geheel van natuurverbindingen en openruimteverbindingen doorheen het gebied ter ondersteuning van de open ruimte en van de herkenbaarheid van het landschap.
- maximale vrijwaring van de open ruimte, bebouwing beperken tot bestaande kernen.

De rol van het Zuidelijk Maasland bestaat in het versterken van de stedelijke structuur in het Maasland. De historische structuur van de Maasvallei op basis van het fysisch systeem met aan de Maas evenwijdige nederzettingen en infrastructuren vormt een uitgangspunt. De structuur, evenwijdig aan de Maas, blijft opgebouwd uit fysisch en historisch bepaalde stroken. Elke strook heeft haar eigen kenmerken: de beboste steilrand, het middenterras met meer stedelijke ontwikkelingen, het laagterras met zijn historisch Maasdorpen en nog vrij heldere agrarische structuur, de uiterwaarden als overstromingsgebied. Nieuwe ontwikkelingen moeten aansluiten bij die structuur. (p.349)

Binnen de landschappelijke structuur wordt de Maasvallei (parallele en trapvormige structuur evenwijdig met de Maas met landbouw en graslanden, afgesneden meanders en plassen) geselecteerd als complex gaaf landschap. Dit zijn grote gebieden waarin samenhangen tussen onderdelen ervan worden behouden en versterkt. Ruimtelijke ingrepen moeten in overeenstemming zijn met de gewenste ontwikkelingen voor het landschap. Hun behoud en versterking vormen een bijkomend afwegingskader voor het provinciaal ruimtelijk beleid. (p.477)

De Maas en de oude Maasarmen worden geselecteerd als structurerend hydrografisch element. Bebouwing op of nabij de oevers wordt tegengegaan. (p. 479)

Kasteeldomein Vilain XIII werd geselecteerd als bakken. Dit zijn visuele blikvangers die fungeren als oriënteringspunten in het landschap. Het ruimtelijk beleid richt zich op het behoud en de versterking van de zichtbaarheid en de (mentale) beeldwaarde. (p.480)

De provincie wil in een beperkt aantal gebieden een actief landschapsontwikkelingsbeleid opzetten. Daartoe selecteert zij landschapsontwikkelingsgebieden. Een regionaal landschapsontwikkelingsgebied vormt een groot gebied in Limburg waar de provincie de mogelijkheden erkent voor een samenhangende, geïntegreerde landschapsontwikkeling voor een gehele regio. Die gebieden kunnen van Vlaams niveau of van provinciaal niveau zijn. De Maasuitwaarden of Grensmaas wordt geselecteerd als regionaal landschapsontwikkelingsgebied van Vlaams niveau. Het Grensmaasproject dat door het Vlaams niveau wordt uitgewerkt, moet worden geïntegreerd in een landschappelijke totaalontwikkeling van het Maaslandschap. (p.481)

Binnen de gewenste ruimtelijk-natuurlijke structuur wordt de Maasvallei grensoverschrijdend natuurlijk en landschappelijk ontwikkeld en verbonden met de omgevende natuurlijke systemen. Verweving met recreatie en landbouw wordt geoptimaliseerd. (p.495)

Volgende openruimte verbindingen worden bindend geselecteerd binnen de voorlopige aanduiding van ankerplaats (p. 502):

- tussen Dilsen en Lanklaar/Stokkem.
- tussen Maaseik en Elen

Binnen de voorlopige afbakening van de ankerplaats zijn volgende provinciale natuurverbindingen gelegen (p.494-496):

- Nr. 15 Dilsen-Stokkem, tussen Schootshei en omgeving Bichterweerd (tussen Elen en Rotem)
- Nr. 16 Dilsen-Stokkem, tussen bossen ten oosten van Driepaal-hoeve en omgeving voetveer Veurzen, via Ommerstein
- Nr. 17 Dilsen-Stokkem, tussen Platte Lindenberg en omgeving Negenoord
- Nr. 18 Maasmechelen, tussen drinkwaterwinning Eisdien en omgeving voetveer
- Nr. 52 Maasmechelen, Kikbeek tussen Park Hoge Kempen en Gemeenschappelijke Maas
- Nr. 80 delen van de Zuid-Willemsvaart.

Grondgebonden landbouw heeft in het Maasland een blijvende structuurbepalende rol in het open valleilandschap. Zij wordt ruimtelijk ondersteund. In de uiterwaarden is ruimte voor beheerslandbouw. (p.428)

Het 'Maasland' wordt geselecteerd als provinciaal toeristisch-recreatief netwerk, bestaande uit onder meer de oude Maasdorpen die met elkaar verbonden worden door een grensoverschrijdend fietspad (p. 437).

Toetsing aan het Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan Maaseik (GRS)

De ankerplaats situeert zich binnen het GRS-Maaseik in de deelruimte Oostelijk Landbouwgebied. In dit gebied dient ruimte voor landbouw en natuur ontwikkeld te worden. De ruimte dient eveneens ter beschikking te staan van recreatief medegebruik. Het open karakter moet maximaal vrijwaard worden om o.m. de zichten op de stad Maaseik veilig te stellen.

Toetsing aan het Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan Dilsen-Stokkem (GRS)

Ter hoogte van Dilsen-Stokkem situeert de ankerplaats zich in de hoofdruimte "alluviale vlakte en Maas". Binnen deze hoofdruimte zijn nieuwe harde functies niet gewenst. Naast landbouw en natuur neemt het toeristisch-recreatief medegebruik hier een belangrijke plaats in. Bebouwing binnen de lager gelegen vallei van de Maas moet zoveel mogelijk beperkt worden. De aansluitende open ruimte gebieden, waar landbouw momenteel de hoofdgebruiker is, moeten zoveel mogelijk open blijven. Het gehucht Boyen kan enkel van binnenin worden versterkt, uitbreiding van deze kern is niet mogelijk gezien de waarde van het omliggende gebied. Bij het in -en uitrijden van het gehucht worden landschappelijke poorten voorzien om een duidelijke begrenzing te geven aan de aanwezige bebouwing. Het gebied tussen de winterdijk en Boyen wordt heringericht als gezicht van Boyen. Het toeristisch trefpunt rond de Wissen kan verder worden uitgebouwd. Het dient meer betrokken worden op Stokkem. (GRS-RD, p. 37-38)

Toetsing aan het Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan Maasmechelen (GRS)

Het aaneengesloten open ruimte landschap van de Maasvallei heeft vooral aantrekkingskracht op fietsrecreanten. Het behoud van de open ruimte is een belangrijke doelstelling. Het kasteelpark Vilain XIII wordt op gemeentelijk niveau vormgegeven als recreatief park zonder te raken aan de mentale beeldwaarde van het park. In het kader van een grensoverschrijdend project met de gemeente Dilsen-Stokkem worden locaties met een landschappelijke waarde, die tevens ook toeristisch recreatieve potenties in zich hebben, ontwikkeld als toeristische zichtlocaties. (GRS-RD, p. 84)

12. Begrippenlijst en referenties

Begrippenlijst

Voor specifieke landschapsbegrippen, gebruikt in eerder opgemaakte aanduidingdossiers van ankerplaatsen, verwijzen we naar www.vioe.be/projecten/begrippenlijst-landschap/.

Literatuur

- Alberts W.J. (1974), Geschiedenis van de beide Limburgen - beknopte geschiedenis van het gebied omvattende de tegenwoordige Nederlandse en Belgische provincies Limburg - deel II (vanaf 1632 tot 1918), Koninklijke Van Gorcum B.V., Assen, 313 pp.
- Allard D. (eds.), 1995. Bronsdepot van Heppeneert (8^e eeuw v. Chr.). Koning Boudewijnstichting, Brussel.
- Allemeersch L., 1994. Planten op de winterdijken langs de Grensmaas. Jaarboek Likona, 1993. Likona, Hasselt.
- Allemeersch L. en Paulissen E., 1995. Het Maasland. In: Fascinerende Landschappen van Vlaanderen en Wallonië in kaart en beeld. Davidsfonds, Leuven.
- Beerten K. (2005a), Technische tekst bij de quartairgeologische kaart – kaartblad 10-18, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap – Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, Brussel, 48 pp.
- Beerten K. (2005b), Toelichting bij de quartairgeologische kaart – kaartblad 26, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap – Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, Brussel, 40 pp.
- Beschermingsdossier monument Aardenwal, nr. OL001084
- Beschermingsdossier monument Resten van burcht in het kasteelpark, nr. OL001854
- Beschermingsdossier munument Kapel O.-L-Vrouw van Rust en Kapel, nr. OL001843
- Beschermingsdossier monument Voormalig laathof “Kapelhof”, nr. OL001842
- Beschermingsdossier monument Kasteel Ommerstein, park en domeindreven, nr. OL001682
- Beschermingsdossier Verschuylenhof en omgeving, nr. OL001683
- Centrale Archeologische Inventaris, geconsulteerd op <http://cai.erfgoed.net/cai/index.php>, april 2010.
- Databank Inventaris Bouwkundig Erfgoed, geconsulteerd op <http://inventaris.vioe.be/>, januari 2010.
- Databank Ondergrond Vlaanderen, geconsulteerd op www.dov.vlaanderen.be, januari 2013.
- Desmet J., Royeaerd J., 1983. Ontgrondingen in het Vlaamse landschap, gaten in onze cultuur? Natuureservaten, juni-juli '83, jg. 5, nr. 3.
- de Harlez de Deulin N., 2008. Parcs et jardins historiques de Wallonie. Institut du Patrimoine wallon, Namur.
- DIBE, zie Databank Inventaris Bouwkundig Erfgoed
- Dreesen R., Dusar M. en Beerten K. (2000), De onderkant van Limburg, verwaarloosd erfgoed *in* Limburgse Koepel voor Natuurstudie – jaarboek 2000, Provincie Limburg – LIKONA, pp. 19-31
- Driessen R., 1988. Daar de Maas door deze gemeente stroomt: Elen en Vissersweert 1814-1839. Geschied- en Heemkundige kring Eelen, Elen.
- Engelen L., 2005. De korverij in Stokkem. In Tesi samanunga vvas edele und scona, Limburg het Oude Land van Loon Extranummer. Federatie van Geschied- en Oudheidkundige kringen van Limburg, Hasselt.
- Feyen A., De Maasuiteerwaarden: bescherming gevraagd!
- Gullentops, F., Wouters, L., 1996. Delfstoffen in Vlaanderen. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- In het spoor van Willem van Oranje. Een veldtocht langs de Grensmaas op zoek naar haar invloed op het protestantisme, geconsulteerd op www.grensschap.eu/Bibliotheek/Veldtocht/Excursie%20Protestantisme%20-%20def.pdf, juni 2010
- Medaer, F., 1994. Kroniek van de parochie van St.-Laurentius Meeswijk. Kerkfabriek Meeswijk.
- Maenen J., Driessen R. & Indekeu B., 2005. De korverij te Stokkem. Limburg Het Oude Land van Loon Extranummer 4: Tesi samanunga vvas edele und scona. Federatie van Geschied-en Oudheidkundige kringen van Limburg vzw, Hasselt, p.277-290.
- Molen Nieuw Leven, Leut (Maasmechelen), geconsulteerd op www.molenechos.be/molen.php?AdvSearch=213, aug. 2010.

- Molen De Hoop, Elen (Dilsen-Stokkem), geconsulteerd op www.molenechos.be/molen.php?AdvSearch=151, aug. 2010.
- Gielen H., 2011. Mondelinge mededelingen. Nv De Scheepvaart, Hasselt, 10 november 2011.
- Orchis VZW. Dossier Maasuitewaard Mechelen a/d Maas. Klasseringsaanvraag.
- Paulissen E., 1966. Eerste resultaten van een morfologisch onderzoek in de vallei van de Maas in Belgisch Limburg. Acta geographica Lovaniensia, t. IV, p. 114-128.
- Paulissen E., 1970. Excursiegids de Geomorfologie van de Limburgse Kempen. De Aardrijkskunde 1970, 3. Leuven, Werkgroep Aardrijkskunde.
- Paulissen E., 1973. De morfologie en de kwartairstratigrafie van de Maasvallei in Belgisch Limburg. Verhandeling van de Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België. Klasse der Wetenschappen, jaargang XXXV, 1973, nr. 127.
- Paulissen E., 1973. Het landschap van de Romeinse Maasvallei in Belgisch Limburg. Het Oude Land van Loon – Jaarboek van de federatie der Geschied- en Oudheidkundige kringen van Limburg, jaargang XXVIII, pp. 25-55
- Paulissen E., 1978. Over de geomorfologie van Limburg, Instituut voor Aardwetenschappen, KU Leuven, 50 pp. en figuren
- Paulissen E., 1981. De Geomorfologische kaart en het gewestplan. De Aardrijkskunde 1981, 1/2, p. 95-99. Leuven, Werkgroep Aardrijkskunde.
- Paulissen E. (1987), De Maas: kenmerken en betekenis, *in*: De Maas: dode riool of levende waterloop? - Verslagboek Maassymposium 1-2 maart 1986, Stadsbestuur Maaseik, deel 1 pp. 1-22
- Provincie Limburg, 2012. Ruimtelijk structuurplan Provincie Limburg, gecoördineerde versie. Provincie Limburg, Hasselt.
- Rutten J. Ecologisch Rapport: Uiterwaarden te Heppeneert-Elen. Stad Maaseik.
- Vandekerckhove K., 2005. Bosreservaten-Nieuws, nr. 5 (april 2005), op www.inbo.be/files/bibliotheek/06/167806.pdf. Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer.
- Van Looy K., Kurstjens G., Peters B., 2009. Maas in Beeld. Vlaamse Maasvallei. Resultaten van 15 jaar ecologisch herstel.
- Vansteelandt, P., 1984. De waterhuishouding in het mijnverzakkingsgebied van de kolenmijn Eisden (deel 2). Water, nr. 19, november-december 1984.
- www.dewissen.be, geraadpleegd april 2010.
- www.lne.be/themas/natuurlijke-rijdommen/het-oppervlakedelfstoffenbeleid/het-grinddecreet, geconsulteerd april 2010.

Historische kaarten

- Kabinetskaart van J. de Ferraris, 1770-1778.
- Historische handschriftkaart van Tranchot en Von Müffling, 1801-1828, op schaal 1:25.000.
- Topografische kaart van België, Philippe Vandermaelen, 1846-1854.
- Topografische kaart van België, Krijgsdepot, 1865-1883.
- Topografische kaart van België, Militair Cartografisch Instituut, 1883-1905.
- Kaart van België, Militair Cartografisch Instituut, 1910-1950.
- Kaart van België, Militair Geografisch Instituut, 1945-1981.

Afbakening op basis van

- Topografische kaart 1:10000. Kaartblad 18/7, 8 (2005), 26/3, 4, 7 (2008).
- Orthofoto Limburg, 2003.
- Google Earth, geraadpleegd augustus 2010.
- Gewestplan Vlaanderen, geraadpleegd augustus 2010.
- Mobile mapping, geconsulteerd op geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/mm/, sept. 2010.

Terreinbezoeken: maart-juni 2010

13. foto's

Zie fotoreportage

Auteurs:

2000-2001: Monumenten en Landschappen (Hubert Bats, Bart Geyskens, Myriam Van den Broeck)

2010-2011: Onroerend Erfgoed (Aukje de Haan, Bart Geyskens, Inge Verdurmen)

Foto's:

Monumenten en Landschappen (Frieda Schlusmans)

Onroerend Erfgoed (Aukje de Haan, Koen Smets)

vzw Windmolen De Hoop

Kaarten:

Onroerend Erfgoed (Aukje de Haan, Monique Vanvinckenroye)